

Dr. Elona Lubytė
Vyr. dailėtyrininkė-rinkinio kuratorė
Didžioji g. 4, Vilnius
Tel. (8 5) 262 1883
El. p. elona@vda.lt

ELONA LUBYTĖ

Lietuvos dailės muziejaus šiuolaikinės lietuvių skulptūros rinkinio istorija: Vilniaus Jeruzalės sodo skulptūrų meno autonomijos siekiai ir jų kolekcija

Publikacijoje, pasitelkus tarpdalykinį (meno istorija ir socialiniai mokslai) tyrimų metodą, aptariama 1962–1990 m. neformalios Vilniaus Jeruzalės sodo (toliau – Jaruzalės sodas) skulptorių bendruomenės kūrybinė veikla, meno autonomijos siekiai renkant technologinius kūrinių atlikimo, jų eksponavimo sprendimus, socialistinio realizmo aplinkoje plėtota vėlyvojo modernizmo, postmodernizmo kūryba ir jos patekimo į LSSR valstybinio dailės muziejaus (dabar – Lietuvos dailės muziejus, LDM) rinkinius aplinkybės.

Reikšminiai žodžiai: šiuolaikinės lietuvių skulptūros rinkinys, Vilniaus Jeruzalės skulptorių sodas, menininkų bendruomenė, skulptoriaus dirbtuvė, dekoratyvioji skulptūra, mažoji plastika.

Sovietinėje Lietuvoje, kaip ir visoje SSRS, menininkų būrimasis į grupes buvo netoleruojamas – skatinta tik narystė valstybės kontroliuojamoje LSSR dailininkų sąjungoje (dabar – Lietuvos dailininkų sąjunga). Tačiau privačiose erdvėse, menininkų namuose ir dirbtuvėse telkėsi neformalios bendraminčių bendruomenės, pildėsi kūrybinės ir politinės laisvės, meno autonomijos¹ siekiai. Šias nuostatas stiprino tai, kad okupacinei valdžiai nepavyko visiškai nutraukti LSSR menininkų ryšių su nepriklausomos tarpukario Lietuvos kultūra. Nepasitraukę į Vakarus ir neištremti į Sibirą, tarpukario lietuvių menininkai dėstė LSSR valstybiniame dailės institute (dabar – Vilniaus dailės akademija). Po Stalino mirties, Chruščiovo „atlydžio“ laikotarpiu, į tėvynę iš tremties sugrįžo tarpukario inteligentai, gimtąsias vietas pradėjo lankyti 1944 m. į Vakarus pasitraukę asmenys. Meno autonomijos siekusiems menininkams svarbia priebeiga, modernizmo citadele tapo 1960 m. Vilniuje įkurta M. K. Čiurlionio meno mokykla-internatas ir 1965 m. Kaune įkurta Juozo Naujalio vidurinė meno mokykla gabiems vaikams – šiose įstaigose mokytojavo daug lietuvių menininkų, kurie išugdė būrį būsimų kūrėjų.

LSSR meno klimatą veikė valdančiosios nomenklatūros bandymai neprarasti tautinės tapatybės apraiškų minint svarbius šalies įvykius (1963 m. – 1863 m. sukilimo 100-metį; 1973 m. – Vilniaus miesto įkūrimo 650-metį; 1979 m. – Vilniaus universiteto 400-metį ir kt.), pagerbiant istorines asmenybes (1963 m. – poeto Kristijono Donelaičio 250-ųjų; 1975 m. – kompozitoriaus, tapytojo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 100-ųjų gimimo metinių minėjimai ir kt.). Nomenklatūros dėmesio neišvengdavo ir jaunieji menininkai, eksponavę savo kūrybą nuo 1959 m. rengtose respublikinėse jaunųjų dailininkų darbų parodose bei nuo 1979 m. kas dvejus metus Vilniuje vykdavusiose Pabaltijo jaunųjų dailininkų vaizduojamosios dailės parodose „Jaunystė“. Svarbiu įvykiu skulptorių bendruomenei tapo nuo 1972 m. Rygoje rengiamos Pabaltijo skulptūros kvadrientalės.

Tarp to meto politinės nomenklatūros atsirado kultūrai simpatizuojančių pareigūnų, kurie 8 dešimtmetyje pradėjo valstybės lėšomis mecenuoti naująsias tendencijas reprezentuojančią kūrybą. Pavyzdžiui, ilgamečio Klaipėdos vykdomojo komiteto pirmininko Alfonso Žalio rūpesčiu nuo 1977 m. pradėti rengti Smiltynės granito skulptūrų simpoziumai, kurių metu sukurtos skulptūros buvo statomos sunykusiose vokiečių kapinėse Klaipėdoje – taip suformuotas dekoratyvinių skulptūrų parkas (žr. priedą Nr. 2.2). Juknaičių tarybinio ūkio (Šilutės r.) direktoriaus Zigmo Dokšo iniciatyva buvo suformuota pavyzdinė gyvenvietė su šiuolaikiška infrastruktūra, modernia architektūra ir meno kūriniais (žr. priedą Nr. 2.1).

Vilniaus Jeruzalės skulptūrų sodas

1946 m. LSSR liaudies komisarų tarybos nutarimu buvo nacionalizuotos ir LSSR dailininkų sąjungai perduotos dvi tarpukariu lenkams priklausiusios vilos, stovinčios Jeruzalėje² (Pašvaistės g.) anuomet laikytoje nuošaliu Vilniaus priemiesčiu. Į vilas vasaroti ir kurti atvykdavo Dailininkų sąjungos nariai bei jų šeimos. Nuo 1956 m. vilos tapo nuolatine menininkų gyvenamąja vieta. Vienas iš namų, atsikėlus grafikams Birutei Žilytei (g. 1930) ir Algirdui Steponavičiui (1927–1996), tapo pirmuoju neformaliu Jeruzalės bendraminčių židiniu.

1962 m. kaimynystėje (Lobio g.) dalį namo išsinuomojo skulptoriaus Vlado Vildžiūno (1932–2013)³ ir grafikės Marijos Ladigaitės (g. 1931)⁴ šeima, jų namai tapo antrąja Jeruzalės „laisvamanybės oaze“. Juose gyveno iš Sibiro grįžusi Marijos mama Sofija Ladigienė⁵, lankėsi iš tremties sugrįžę ir Valstybės saugumo komiteto stebimi antisovietiška nusiteikę

intelektualai: tarpukario kultūros žurnalo „Naujoji romuva“ leidėjas ir redaktorius Juozas Keliuotis⁶, katalikų kunigas Petras Rauda, savamokslis filosofas Justinas Mikutis. Vildžiūnų namuose Jeruzalėje lankėsi pasisvečiuoti į tėvynę atvykę JAV lietuviai: dailininkai Viktoras Vizgirda, Kazimieras Varnelis, archeologė ir antropologė Marija Gimbutienė, Anglijoje gyvenanti skulptorė Elena Gaputytė. Čia taip pat rinkosi Vildžiūnų draugai – M. K. Čiurlionio kūrybos tyrinėtojas, būsimasis Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio lyderis muzikologas Vytautas Landsbergis, teatrologė Irena Veisaitė⁷, 1972–1974 m. Vildžiūnų namuose prieš išvykdamas į Vakarus gyveno režisierius Jonas Jurašas. 1972 m. Kauno dramos teatre jis pastatė Juozo Grušo istorinę dramą „Barbora Radvilaitė“, tačiau cenzūra kupiūravo šį spektaklį dėl tautinių, patriotinių aliuzijų, o patį režisierių pašalino iš teatro. Apsigyvenęs Vildžiūnų namuose, J. Jurašas įnešė bohemiškos teatrališkumo atmosferos.

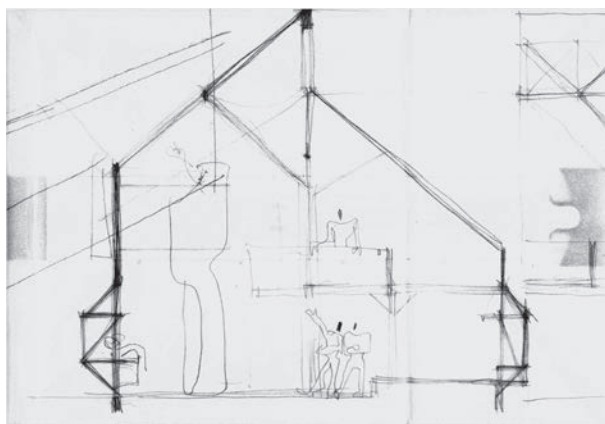
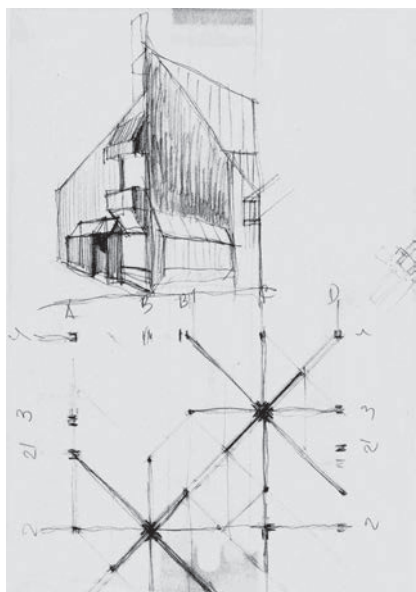
Jaruzalės sode buvo švenčiama pagoniška vasarvidžio šventė – Joninės, per kurią buvo deginami laužai, pinami ąžuolų vainikai. Čia lankėsi renesansiniu Lietuvos karalienės Barbaros Radvilaitės kostiumu apsivilkusi aktorė Rūta Staliliūnaitė, tapusi V. Vildžiūno dekoratyvinės skulptūros „Barbora“ (1972–1982, Vilnius) prototipu. J. Jurašo iniciatyva, dalyvaujant namiškiams ir mimui Zigmui Banevičiui-Kūdrai, su V. Vildžiūno 16 mm kamera 1973 m. nufilmuotas trumpametražis filmas „Kelionė į Paryžių“ – to meto LSSR realybėje absoliučiai neįmanomos, virtualios kelionės aliuzija. J. Jurašas padėjo V. Vildžiūnui iš smiltainio kalti Vilniaus miesto įkūrimo 650-osioms metinėms skirtą dekoratyvinę kompoziciją „Lietuviška baladė“ (1973). Dažni svečiai Vildžiūnų namuose buvo dailininkai: V. Vildžiūno bendramokslis skulptorius

Rūta Staliliūnaitė su karalienės Barbaros Radvilaitės kostiumu prie Vlado Vildžiūno dekoratyvinės skulptūros „Barbora“ modelio Jeruzalės sode, 1972 m.

Film. V. Vildžiūnas

Marija Ladigaitė ir Vladas Vildžiūnas prie filmo „Kelionė į Paryžių“ dekoracijų.

Fot. V. Vildžiūnas

Česlovas Mazūras.
Stanislovo Kuzmos
laikinos dirbtuvės
Jeruzalės sode projektas.
1972–1973 m.
Pop., pieštukas, 21x30 cm.
Autoriaus nuosavybė

Teodoras Kazimieras Valaitis (1934–1974), grafikas Rimtautas Gibavičius (1935–1995), tekstilininkė, tapytoja Kazimiera (Kazė) Zimblytė (1933–1999) ir kiti. 1968–1975 m. šiuose namuose gyveno M. K. Čiurlionio

dailės mokyklos auklėtinis Stasys Kuzma (1947–2012) ir jo žmona keramikė Lida Kuzmienė. Visi jie buvo kitaip mąstantys ir kuriantys menininkai, neįtilpę oficialiame diskurse, ieškoję būdų iš jo išsiveržti.

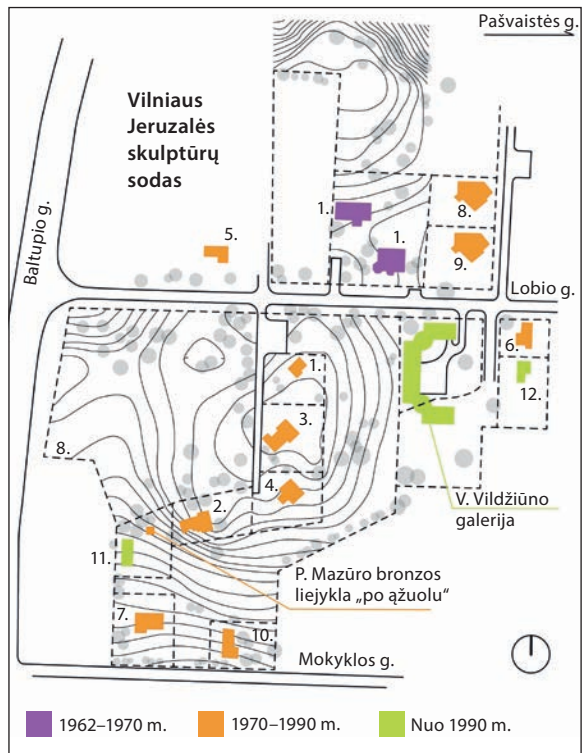
XX a. 7 deš. pab.–8 deš. pr. aplink Vildžiūnų namus pradėjo burtis neformali Jeruzalės sodo skulptorių bendruomenė. Apie 1970 m. S. Kuzma pas Vildžiūnus atsivedė studijų draugus – skulptorius Gediminą Karalių (g. 1942) ir Petrą Mazūrą (g. 1949), apie 1973 m. – LSSR valstybinio dailės instituto Skulptūros katedros studentą Mindaugą Navaką (g. 1952), kuriam dėstė piešimą. Kiek vėliau čia pradėjo lankytis M. Navako kurso draugai skulptoriai Vladas Urbanavičius (g. 1951) ir Ksenija Jaroševaitė (g. 1953). Pastaroji vėliau prisimins: „Šiandieną nėra taip paprasta išaiškinti, kokia reikšminga vieta tais laikais buvo Jeruzalė ir Vildžiūnų namai, kuriuose susiedavo įvairūs įdomūs žmonės. Tuose namuose vyko kitoks gyvenimas nei viešumoje. Ten buvo kalbama ir apie visokius niekus, ir apie labai rimtus dalykus nuo politikos iki meno. Svarbu buvo ne tik informacija, sąlyčio su pasauliu jausmas, kurį teikė Vildžiūnų svečiai, knygos, skaidrės, bet ir galimybė laisvai išsiskyti, pasidalinti mintimis, kurių niekur kitur negalėjai reikšti. Ne vien dėl to, kad buvo pavojinga. Sunku buvo rasti suinteresuotų klausytojų bei pašnekovų. Vildžiūnų oazė mums, jauniems, buvo labai reikalinga ir tikrai padėjo atsistoti ant kojų“⁸.

Jauniems talentams prielankumą jautęs V. Vildžiūnas savo veiklumu ir diplomatija pasiekė, kad 1970 m. Vilniaus miesto vykdomojo komiteto nutarimu 3,4 hektarų senojo Jeruzalės vaismedžių sodo sklypo būtų perduota LSSR dailės fondui. Sklypas buvo skirtas „skulptūrų

lauko dirbtuvėms įrengti, [...] ir dirbtuvių projektą derinti statybos ir architektūros valdyboje nustatyta tvarka“⁹. Tipinį laikinų dirbtuvių projektą, atsižvelgdamas į skulptorių pageidavimus, parengė V. Vildžiūno pažįstamas architektas Česlovas Mazūras (g. 1942)¹⁰. 1972–1973 m. pirmąsias laikinas dirbtuves Jeruzalės sode pasistatė skulptoriai G. Karalius ir P. Mazūras. Pastarasis prie dirbtuvių įsirengė ir kambarį, kuriame 1972–1976 m. gyveno su žmona keramike Kristina Karkaite (g. 1948)¹¹. 8 deš. viduryje S. Kuzma išliejo pamatus, ant kurių apie 1980 m. dirbtuvę pasistatė jam talkinęs M. Navakas.¹² 1974 m. laikiną dirbtuvę M. K. Čiurlionio paminklo Druskininkuose modeliui kurti pasistatė V. Vildžiūnas, vėliau ją naudojęs ir kaip laikinų parodų ekspozicinę erdvę, 1982 m. – Vladas Kančiauskas (g. 1945), 1986 m. – Rimantas Sakalauskas (g. 1951) ir Algis Lankelis (g. 1964), pasikui prie laikinų dirbtuvių pasistatę gyvenamuosius priestatus. 1988 m. prisijungė Šarūnas Šimulynas (1939–1999) ir Marijonas Šlektavičius (g. 1957), 1990 m. – Artūras Raila (g. 1962), 1991 m. – Gediminas Akstinas (g. 1961). 1998 m. K. Jaroševaitė ir V. Urbanavičius pradėjo statyti dirbtuvę, bet pamatę, kad ir buto, ir dirbtuvės neišlaikys, pasistatė namą. Taip susiformavo Jeruzalės skulptorių „kolonija“.

1989 m., Gorbačiovo „perestroikos“, pirmųjų kooperatyvų metais, V. Vildžiūnas įsteigė UAB Vilniaus Jeruzalės skulptūrų sodą. 1992 m. bendrovė buvo perregistruota į bendriją (nariai: V. Vildžiūnas, S. Kuzma, P. Mazūras, M. Navakas, G. Akstinas, A. Lankelis, A. Raila), dabar ji veikia kaip viešoji įstaiga. 1990 m. sode pastatyta galerija (architektas Rimantas Dičius), kuri po 2010–2016 m. rekonstrukcijos pavadinta „Vlado Vildžiūno galerija“. Chronologiškai neformalios Vilniaus Jeruzalės skulptorių „kolonijos“ istorija skyla į tris tarpsnius: pradžią (1962–1970); augimą (1970–1990); juridinį įiteisinimą (nuo 1990).

XX a. 7–9 dešimtmečių Jeruzalės sodo skulptorių meno autonomijos siekiai
XX a. 7–9 deš. lietuvių skulptūros panoramą sudarė oficiali

Vilniaus Jeruzalės skulptūrų sodo planas:
1 – Vlado Vildžiūno namai, dirbtuvė ir laikina dirbtuvė; 2 – Petro Mazūro laikina dirbtuvė (dabar – gyvenamasis namas); 3 – Gedimino Karaliaus laikina dirbtuvė (dabar – gyvenamasis namas); 4 – Mindaugo Navako laikina dirbtuvė; 5 – Vytauto Kančiausko laikina dirbtuvė (dabar – gyvenamieji kotedžai); 6 – Rimo Sakalausko laikina dirbtuvė, 2004 m. rekonstruota į gyvenamąjį namą ir dirbtuvę; 7 – Algio Lankelio laikina dirbtuvė, 1997 m. rekonstruota į gyvenamąjį namą-dirbtuvę; 8 – Šarūno Šimulyno; 9 – Mariaus Šlektavičiaus; 10 – Artūro Railos; 11 – Gedimino Akstino; 12 – Ksenijos Jaroševaitės ir Vlado Urbanavičiaus gyvenamieji namai-dirbtuvės

monumentalioji skulptūra ir kūrybinės raiškos laisvei atviresnė dekoratyvioji skulptūra bei mažoji plastika¹³. XX a. 8 deš. viduryje dekoratyvioji skulptūra jau „gana plačiai reprezentavo naujausias lietuvių dailės stilistinės raidos tendencijas, įkūnydama autentiškos saviraiškos paieškas. Kartu su mažąja plastika ji tapo viena įdomiausių ne tik skulptūros, bet ir apskritai tuometinės Lietuvos dailės sričių.“¹⁴

Svarbų postūmį XX a. 7–9 deš. dekoratyvinės skulptūros raidai suteikė „vietinės valdžios sprendimas 1–3 proc. visuomeninės paskirties pastatų bendros sąmatos skirti dekoratyvinės dailės kūriniais. [...] dailininkai (paprastai interjerui, taip pat aplinkos sutvarkymui) architektams nebuvo priimtami. Architektai patys rinkdavosi, su kuo dirbti.“¹⁵ Bendradarbiavimas su architektais, ypač pelniusiais pripažinimą sąjunginiu mastu, Jeruzalės sodo skulptoriams padėdavo įveikti užsakovų, LSSR komunistų partijos centro komiteto, LSSR ministrų tarybos, LSSR kultūros ministerijos, LSSR dailininkų sąjungos ideologų reikalavimus (žr. priedą Nr. 2.1).

Šioje publikacijoje aptariant XX a. 7–9 deš. neformalios Jeruzalės sodo skulptorių bendruomenės veiklą ir kūrybinius ieškojimus dėmesys sutelkiamas į du aspektus – menininkų autonomijos siekius renkantis technologinius kūrinių atlikimo ir jų eksponavimo sprendimus.

Technologijos autonomija

Svarbia plastinės raiškos laisvės prielaida Jeruzalės sodo skulptoriams tapo technologinės nepriklausomybės siekis. Jį skatino silpna ir tik režimui lojaliems skulptoriams prieinama dailės kombinatų techninė bazė, gerai darbo su skirtingomis medžiagomis technologijas įvaldžiusių meistrų stygius. Dailininko išmanymas, ką iš ko ir kaip galima padaryti, leido kūrybinius sumanymus įgyvendinti savo rankomis, be asistentų pagalbos ir užsakovų cenzūros. „Noras matyti savo darbus užbaigtus ir malonumas nugalėti inertišką medžiagą“¹⁶ suformavo naują kūrėjo tipą. Jį, pasak skulptoriaus M. Navako, tiktų pavadinti skulptoriumi technologu, kuris nuo darbo pradžios (eskizo) iki pat pabaigos savo kūrybinį sumanymą granite, marmure ar metale realizuoja pats. „Gerai žinodamas kurią nors skulptūros technologiją, toks dailininkas kuria į ją atsižvelgdamas. Dar daugiau – tam tikra technologija lemia skulptūros meninę išraišką [...]“¹⁷

1967–1968 m. ūkiniame priestate prie namo Lobio g. įsirengęs dirbtuvę, ant plieninio penkių metrų karkaso V. Vildžiūnas suvirino vario lakštus dekoratyvinei skulptūrai „Trys karaliai“, kuri buvo skirta naujajam M. K. Čiurlionio dailės muziejaus priestatui Kaune. Autorinė

technologija leido iš patvarių medžiagų sukurti didelį, nedaug sveriantį, lengvai transportuojamą darbą. Novatoriškos formos pasirinkimą inspiravo lietuvių liaudies meno ir vėlyvojo modernizmo klasikų Henry'io Moore'o bei Jacques'o Lipchitzo skulptūros raiškos. Sąlyginė, apibendrinta formos traktuotė sukėlė užsakovų nepasitenkinimą: „per metus darbą vertina 13 įvairių komisijų. [...] Tuometinis kultūros ministras Šepetys galiausiai imasi pastangų, kad darbas būtų pastatytas.“¹⁸ Savo prisiminimuose Lionginas Šepetys rašė, kad „kompozicijoje adekvačiai išreikšta mūsų dailininko ir kompozitoriaus kūrybos amžinybės dvasia bei paini mįslė. Todėl ji savo išraiškos stiliumi „netilpo“ į siaurus sočrealizmo rėmus: va, sėdi kampuotos metalinės figūros be įprastinių veidų, be nosių, rankų...

Ar anuomet mūsų erdvėje kas nors buvo regėjęs panašias personas? Pasiūliau autoriui kompromisą: „Karalius“ eksponuoti ne kaip atskirą, autonomišką skulptūrą, o pritraukti juos arčiau muziejaus sienos ir traktuoti kaip dekoratyvinį plastikos akcentą. Mažesnės pretenzijos. Autorius supratingai sutiko su „akcento“ idėja.“¹⁹

XX a. 7–9 deš. lietuvių paminklinė skulptūra „plėtojosi pagal bendrą Sovietų Sąjungos monumentaliosios propagandos plano programą. 1966 m. SSKP Centro Komitetas ir Sovietų Sąjungos Ministrų Taryba priėmė nutarimą Nr. 481, kuriame išskyrė tris pagrindinius paminklų tipus, nustatė jų hierarchiją bei įvardijo už paminklų įgyvendinimą atsakingas institucijas. Bendrą valstybinį charakterį turinčius paminklus galėjo užsakyti tik SSKP Centro Komitetas ir Sovietų Sąjungos Ministrų Taryba. Paminklinius biustus buvo leista savo nuožiūra statyti respublikoms, vietinių KP centro komitetų ir ministrų tarybos sprendimu. [...] Lietuvos kultūros bei istorijos veikėjų paminklai dažniausiai turėdavo būti įvardinami kaip biustai. Juos tvirtindavo Lietuvos KP CK ir LSSR Ministrų Taryba, bet paprastai konkursas, vengiant platesnio šurmulio, nebūdavo skelbiamas, o užsakymus gaudavo konkretus dailininkas.“²⁰

Taip 1974 m., ruošiantis minėti M. K. Čiurlionio gimimo 100-metį, buvo nuspręsta menininko jaunystės mieste Druskininkuose pastatyti paminklinį biustą. Gavęs užsakymą, iš marmuro jį iškalė skulptorius Kazys Švažas. Tačiau jo atliktas darbas nepatiko M. K. Čiurlionio 100-mečio minėjimo komisijos pirmininkui, kultūros ministrui L. Šepečiuui. Jis nusprendė kreiptis į V. Vildžiūną, kuris dar 1964–1968 m. išdrožė iš medžio karūnuotą M. K. Čiurlionio portretą. L. Šepetys prisiminė: „Po darbo sėdu į mašiną ir važiuoju pas jį į Jeruzalę. Įsuku į kiemą, iššina iš namo toks

Vladas Vildžiūnas.
„Trys karaliai“ prie naujojo
Kauno M. K.Čiurlionio
dailės galerijos priestato.
Iš Nacionalinės dailės
galerijos Informacijos
centro archyvo

Gediminas Karalius.
„Rytas“ prie Lazdynų
prekybos centro, 1982 m.

Fot. A. Kunčius

tikras skulptorius – kresnas, poilgiais plaukais, su barzdele, storu naminiu megztiniu. „Gera, – sako, – bet mano sąlygos, kad niekas, kol dirbu, manęs nekontroliuotų, ir antra, kad ministerija nupirktų mano neįsigytus darbus“²¹ – „Įsigysime iš karto, bet dėl kontroliavimo visgi norėčiau pasilikti sau teisę prižiūrėti ką darote“ – „Gera, ministre, Jūs galėsite atvažiuoti“. CK sutiko nesikišti. Na ir Vildžiūnas sukūrė vieną puikiausių Lietuvos skulptūrų²². [...] Leningrade išliejom ir pastatėm, – tęsia Šepetys. – Kodėl CK nusileido? Mano jėga buvo kita, nei pirmtakų. Mane paskyrus ministru pirmą kartą Tarybų Sąjungoje nutarta kultūros ministrą įtraukti į Ministrų Tarybos Prezidiumo narius. Dalyvaudavau visuose prezidiumo posėdžiuose ir mano balsas skirstant lėšas buvo toks pats svarbus kaip finansų ministro Sikorskio. Žinoma, nepiktinaudžiaudavau šia padėtimi, bet kartais pasinaudodavau.“²³

Romantiškas požiūris į asmenybę būdingas V. Vildžiūno paminėtam „Barbora“ (1972–1982), „Klasicizmo architektas Laurynas Stuoka Gucevičius“ (1986). Įamžinamus asmenis jis „vertina istorinėje perspektyvoje: išaukština jų tragišką, konfliktais nužymėtą lemtį, aukojimąsi dėl tautos interesų. [...] Modeliuodamas figūrą, skulptorius kontrastingai derina pozityvą ir negatyvą, įgautus ir iškilus sugeometrinius segmentus. Patsai dailininkas šį metodą vadina „vitaliniu konstruktyvizmu“, pabrėždamas, jog siekia plastikos aktyvumo, emocinio įtaigumo ir netiesiogiai teigdamas konfliktškumą ne tik kaip plastinę priemonę, bet ir kaip vieną pagrindinių jį dominančių asmenybės bruožų, liudijančių jos jėgą ir išskirtinumą. [...] Pamažu šioje tendencijoje pradeda kristalizuotis menininko, kaip savotiško tautos gelbėtojo, šauklio laikysena. Ją drauge su konfliktine herojaus samprata perėmė jaunesnės kartos dailininkai (pvz., Dalia Matulaitė, Kuzma).“²⁴

Suvirintų vario lakštų technologiją naudojo ir kiti skulptoriai. 1974–1975 m. Jeruzalės sodo dirbtuvėje G. Karalius iš vario skardos virino dekoratyvinę kompoziciją „Rytas“ Lazdynų mikrorajono prekybos centrai. V. Vildžiūnui virinant vario skardos skulptūrą „Trys karaliai“ talkino jo namuose gyvenęs S. Kuzma. Dirbant drauge įgytą patirtį pastarasis panaudojo vėliau – 1977–1981 m. iš vario skardos su meistru Vytautu Navicku kurdamas dekoratyvinę kompoziciją „Mūzų šventė“ rekonstruoto Vilniaus dramos teatro (dabar – Lietuvos nacionalinis dramos teatras) fasadui. Įdėmiau pažvelgę į S. Kuzmos mažųjų formų medines „skarotas figūras“ aptiksime sąšaukų su „Mūzų šventės“ skulptūromis. Pasak autoriaus, „Moters motinos, deivės vizija manye brendo seniai. Dar paauglys gyvendamas meno mokyklos internate išsilgęs namų ir mamos rašiau eiles apie mamos skarą. Apimdavo jaukumo ir saugumo ilgesys. Visa tai grimzdo į pasąmonę ir iškildavo visai kitokiais pavidalais, formavo mano, skulptoriaus, mąstymo būdą, transformosi į nuolat pasikartojantį skarotos moters pavidalą.“²⁵ Ši motyvą skulptorius plėtojo 1976–1985 m., kai, atsisakęs Vilniaus dailės instituto Piešimo katedros dėstytojo pareigų, 1976 m. Zigmo Dokšo, Šilutės rajono Juknaičių tarybinio ūkio direktoriaus, kvietimu, atvyko į naująją gyvenvietę. Bendradarbiaudamas su architektais Rūta ir Alfonsu Kiškiais, jis ėmė kurti dideles viešajai erdvei skirtas dekoratyvines skulptūras (žr. priedą Nr. 2.1)²⁶.

XX a. 8–9 deš. Jeruzalės sodo skulptoriai savarankiškai įsisavino autorinės bronzos liejybos technologiją. Galimybę tam suteikė Anglijoje gyvenusi lietuvių skulptorė Elena Gaputytė, kuri po 1969 m. apsilankymo Vilniaus Jeruzalėje V. Vildžiūnui atsiuntė vadovą apie bronzos liejimą²⁷. Pirmasis jame perskaitytas žinias pritaikė M. Navakas – dar studijuodamas LSSR valstybiniame dailės institute, pasikonsultavęs su keramiku Egidijumi Talmantu, išliejo pirmąsias bronzines skulptūrėles. Jeruzalės sodo dirbtuvėje jis įsirengė mažą (iki 20 kg) liejyklą, kurią pavadino „kubilu“. Čia jis liejo mažosios plastikos darbus, pirmąsias savo ir V. Urbanavičiaus abstrakčias, K. Jaroševaitės figūrines kompozicijas.

1977–1983 m., pasitelkęs E. Gaputytės atsiųstą vadovėlį, asmeninę liejyklą Jeruzalės sode po šalia dirbtuvės augančiu ąžuolu („po ąžuolu“) įsirengė P. Mazūras. Joje buvo galima išlieti iki 150 kg svorio, apie 1 metro aukščio skulptūras. Per liejimo procesą, budint prie tiglio ir kaitinant bronzą, P. Mazūrai talkino M. Navakas, V. Urbanavičius. Čia buvo išlieta P. Mazūro „Žemė motina“ (1978), „Paukščių takas“ (1979)²⁸, M. Navako „Plaukikai“ (1979), „Vaikai“ (1980).

Mindaugas Navakas prie „Dedikacijos Kazimierui Būgai“ liejinio „Po ąžuolu“, 1978 m.

Fot. G. Karalius

—
Petras Mazūras prie dirbtuvės montuoja „Genijų“, 1983 m.

Iš P. Mazūro archyvo

1979 m. minint Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejų Filologijos fakulteto Kazimiero Būgos auditorijoje pastatyta P. Mazūro liejykloje „po ąžuolu“ išlieta M. Navako skulptūra „Dedikacija Būgai“. Kūrinį sudaro šešis kartus multiplikuotas Kazimiero Būgos veido fragmentas, sukomponuotas ant kolonos, kurioje iškalti senųjų baltų kalbų įvardžio *aš* variantai²⁹. Taip plastiškai ir prasmingai išreikštas individualus santykis su pagerbiama asmenybe, jos veikla. Konceptuali dedikacijos traktuotė anuomet suglumino net ir tolerantiškus užsakovus. Skulptūrą universiteto komisija priėmė tik po žymaus kalbotyrininko Viačeslavo Ivanovo pastebėjimo, jog ši dedikacija – „pats trumpiausias išnykusių baltų kalbų žodynas“³⁰.

Paskutinis liejykloje „po ąžuolu“ išlietas darbas – postmodernistinė P. Mazūro kompozicija „Genijus“ (1980–1983) Alytaus vaikų dailės mokyklos interjerui. „Ne vienas laužė galvą, kokių tikslų siekė autorius, ant neaukštos klasicistinės rausvo granito kolonos padėdamas fantastiškai atrodantį iš juodo bazalto iškaltą žaliaakį žmogaus galvos fragmentą, o iš pastarojo lig pat palubės „išaugindamas“ tuščiavidurę bronzinę (aiškiai primenančią senovės graikų „Nikės“) figūrą [300 kg liejinys nulietas sujungiant du tiglius – *aut. past.*]. Mūsų skulptūros fone tai išties ypatingas kūrinys: imponantiškas, su aiškiais filosofinėmis pretenzijomis, formos atžvilgiu – vienas komplikuočiausių visoje lietuvių skulptūros istorijoje. [...] Tai nemažos emocijos kūrinys, skatinantis mąstyti apie menininko santykį su tikrove ir pačiu savimi, apie tam tikrą meninės asmenybės dvilypumą ir iš to kylantį dramatiškumą.“³¹

Savo įspūdžiais apie tai, kas anuomet vyko Jeruzalės liejykloje „po ąžuolu“, su SSRS leidinio „Советская скульптура“ skaitytojais dalijosi

Mindaugas Navakas
ir Petras Mazūras prie
liejyklos „po ąžuolu”,
1978 m.

Fot. G. Karalius

Maskvos meno kritikas Igoris Svetlovas: „Man teko stebėti, kaip du jauni skulptoriai – Mazūras ir Navakas – savarankiškai liejo savo bronzinius darbus. Tiksliai, be blaškymosi atliko sudėtingus veiksmus valdydami ugnį, įdėmiai sekdami liejimo procesą. Buvo kažkas pagoniško jų didvyriškose, tvirtose figūrose, susikaupusiuose veiduose. Liejimo procesas neleidžia nei minutei atsipalaiduoti, prarasti dėmesį. Reikalinga stipri valia ir kantrybė, kad tobulintum jį kiekviename etape ir sėkmingai užbaigtum. Metant iššūkį skeptikams, kiekvienas naujas Mazūro ir Navako darbas yra geresnis už ankstesnįjį. [...] Jų tikslas – pasitelkus skirtingas technologijas, sukurti tobulesnę (kokybiškesnę) atlieją nei dailės kombinatuose. Svarbu ir kita: menininkai nori įgyvendinti savo sumanymus netrukdami, iš karto [...]“³²

Įkandin jaunesnių kolegų savarankiškai lieti skulptūras pradėjo V. Vildžiūnas³³. „Antrąją liejyklą Mazūras įsitaisė M. K. Čiurlionio meno mokyklos rūsyje ir pradėjo diegti bronzos liejybos įgūdžius skulptūros besimokantiems moksleiviams. Jaroševaitė ir Urbanavičius, iš pradžių liedinę savo darbus Jeruzalėje, ilgainiui įsirengė atskirą liejyklą Urbanavičiaus tėvų sodyboje Kelmės rajone.“³⁴

Svarbi technologinių eksperimentų erdvė Jeruzalės sode buvo ir šiandien tebėra skulptoriaus M. Navako dirbtuvė. Autorius ne tik liejo bronzą. 1977 m. kurdamas diplominį darbą „Brendanti“ LSSR valstybiniame dailės institute jis mokėsi kalti granitą. Pažintį su šia medžiaga tęsė 1977–1992 m. dalyvaudamas Smiltynės granito simpoziumuose. Apie du mėnesius trukdavusio simpoziumo dalyviai gaudavo 300 rublių stipendiją (pašalpą)³⁵, būdavo apgyvendinami Smiltynėje, maitinami, aprūpinami darbo įrankiais, prireikus sulaukdavo meistrų pagalbos. Aktyviais

Mindaugas Navakas prie dirbtuvės kala granitinę skulptūrą „Skydas“, priekyje – betoniniai „Tūriai ir išklotinės“, kairėje – Gedimino Karaliaus lauko dirbtuvė, 1984 m.

Fot. A. Kunčius

šio simpoziumo dalyviais tapo Jeruzalės sodo skulptoriai M. Navakas, K. Jaroševaitė, V. Urbanavičius, P. Mazūras, S. Kuzma, V. Vildžiūnas, A. Lankelis. Simpoziumo metu sukurti darbai buvo statomi Klaipėdoje, buvusių kapinių, pavadintų Martyno Mažvydo parku, vietoje³⁶. 1982 m. simpoziume sukurtos M. Navako skulptūros „Rustika“ neleidus perkelti į Martyno Mažvydo parką, ji liko Smiltnėje. Ten yra ir kiti dviejų pasakutinių simpoziumų metu sukurti autoriaus darbai (žr. priedą Nr. 2.2).

Smiltnės granito simpoziume M. Navakas sukūrė pirmas nefigūrines skulptūras, kurias inspiravo „kaip prisipažįsta pats autorius, vadinamoji „antrinė gamta“, t. y. žmogaus sukurti daiktai: „Man labai patinka architektūros formos, ypač eklektinė architektūra, tiksliau eklektiniai fasadai. Ten būna keistų, nelogiškų, bet labai meniškų dalykų.“³⁷ M. Navakas savo dirbtuvėje ne tik liejo bronzą, kalė granitą, bet ir susidomėjo nauja medžiaga – pradėjo lieti iš betono seriją „Tūriai ir išklotinės“. Jo dėmesį patraukė architektoniškos medžiagos brutumas ir tvirtumas. 1985 m. kartu su architektu Vytautu Jakubausku, tarpininkaujant Vilniaus namų statybos kombinato stambiaplokščių namų detalių gamybos direktoriaus pavaduotojui Gintarui Babravičiui, M. Navakas suorganizavo betono skulptūrų simpoziumą Vilniuje, Aukštuosiuose Paneriuose (kiti dalyviai – K. Jaroševaitė, Kęstutis Musteikis, Naglis Nasvytis, Mindaugas Šnipas, V. Urbanavičius). Renginio metu sukurti darbai buvo pirmieji šiuolaikinio meno objektai viešose industrinėse erdvėse. Kiek vėliau betono technologinėmis ir plastinėmis galimybėmis M. Navakas sudomino jaunuosius Jeruzalės sodo skulptorius G. Akstiną, A. Lankelį, A. Railą.³⁸

Aptariant technologijos autonomijos klausimus svarbu paminėti, kad anuomet Jeruzalės sodo skulptoriai neturėjo galimybės įsigyti darbui

reikalingų medžiagų ir įrankių, nes jų nebuvo parduotuvėse. Jie buvo perperkami iš nelegalių tiekėjų ar mainomi į degtinę. Pavyzdžiui, iš Vilniaus geležinkelio depo darbininkų buvo galima gauti garvežio lokomotyvo stabdžių kompresorių, iš akmens apdirbimo kombinatų darbininkų – perforatorių, kampinę akmens pjovimo mašinėlę „bulgarkę“, jai reikalingas detales. Naujosios Vilnios gamyklose buvo įmanoma įsigyti liejimo žaliavos, bronzos ruošinių, o kaitinimui reikalingas dyzelinis kuras būdavo perperkamas iš vairuotojų.³⁹

To meto sąlygas ir kūrybos rezultatus Jeruzalės sode skulptorius V. Urbanavičius apibūdino kontraversiškai: „Sovietmečio situacija tikrai buvo paradoksali, nes kai teko išvykti į užsienį ir parodyti, ką mes čia darome, pamačiau suglumusius žvilgsnius. Kaip, iš kur? Lygiai taip pat nustebdavo Vildžiūno svečiai, atvykę į sovietų režimo sukaustytą Lietuvą, kai atvesti į Jeruzalės dirbtuves pamatydavo, iš ko mes darome skulptūras. Granitas, bronzos, asmeninės liejyklos... Kartu visiškai vargana butis, ideologinė priespauda, informacijos badas.“⁴⁰

Kūrinių pristatymo autonomija

Atskirai paminėtina Jeruzalės sodo skulptorių V. Vildžiūno ir M. Navako veikla įteisinant naujas kūrinių pristatymo praktikas, įvairinant monotonišką ideologizuotą sovietmečio respublikinių ir teminių parodų panoramą.

1972 m. SSRS dailininkų sąjunga V. Vildžiūną išsiuntė į tarptautinį skulptūros simpoziumą Vengrijos Liaudies Respublikoje, Vilanyje (*Villány*), ten skulptorius iš marmuro iškalė kompoziciją „Ecce Homo“. Skirtingai nei Varšuvos pakto šalyse, LSSR tokios modernios raiškos religinio turinio kompozicijos sukūrimas būtų buvęs neleistas!

Vengrijoje V. Vildžiūnas susipažino su įrėnginį atvykusiu vengrų kilmės prancūzų skulptoriumi Pierre'u Szekély'u⁴¹ ir jo asistentu japonu Goichi Kitagawa. Pastarasis sugrįžęs į Japoniją subūrė skulptorių grupę „A hum“ ir 1976 m. Yokohamoje surengė tarptautinę skulptūrų parodą „A hūm“. Joje šalia vietinių dailininkų darbų originalų eksponuotos ir atsiųstos Europos skulptorių, tarp jų ir V. Vildžiūno, G. Karaliaus, S. Kuzmos, K. Valaičio, mažųjų formų plastikos darbų nuotraukos. Tai buvo pirmas neoficialus Jeruzalės skulptorių darbų pristatymas užsienyje, nes anuomet Lietuvos menininkų darbai į tarptautines parodas patekdavo tikrai per Maskvą.

1977 m. Kalifornijos universiteto profesorės, lietuvių kilmės mokslininkės M. Gimbutienės inicijuotu kvietimu V. Vildžiūnas išvyko į JAV⁴². Viešnagės metu privačioje liejykloje pagal savo sukurtus eskizus jis liejo darbus, vieną iš jų – dekoratyvinę skulptūrą „Deivė paukštė“ – padovanojo

Kazimieros Zimblytės
„Juostų“ instaliacija ant
Marijos ir Vlado Vildžiūnų
namo balkono, 1979 m.

Fot. V. Vildžiūnas

Franklino D. Murphy'io skulptūrų sodui Los Andžele.⁴³ Būdamas JAV V. Vildžiūnas surengė asmenines parodas keliose privačiose Long Ailendo, Čikagos, Los Andželo meno galerijose. Grįžęs, jau būdamas LSSR dailininkų sąjungos Skulptūros sekcijos pirmininku (šias pareigas ėjo 1977–1982 m.), kelionės metu sukurtus darbus 1978 m. eksponavo LSSR meno darbuotojų rūmų (dabar – LR Prezidentūra) Vilniuje ekspozicinėje erdvėje, kurioje XX a. 9 dešimtmetyje lietuvių menininkai rengdavo politinės nomenklatūros necenzūruojamas parodas⁴⁴. Parodos atidarymo metu V. Vildžiūnas rodė JAV muziejuose ir skulptūrų parkuose filmuotą medžiagą. Nors kai kas tuo metu į JAV pas gimines ir nuvykdavo, informacija

apie meno naujienas iš už Atlanto LSSR menininkus pasiekdavo sunkiau, taigi, V. Vildžiūno filmuota medžiaga suteikė galimybę apie jas sužinoti.

Grįžęs iš JAV, savo Jeruzalės sodo lauko dirbtuvėje ir namuose V. Vildžiūnas pradėjo rengti draugų menininkų parodas ir konceptuales žaidimus, kurių metu sode būdavo pristatomos menininkų instaliacijos. 1978–1979 m. Jeruzalės sode buvo surengtos į oficialias parodas nepriimtų tekstilinių K. Zimblytės darbų parodos. Autorė eksponavo abstrakčias minimalistines raiškos pieštas ir tapytas kompozicijas „Juostos“⁴⁵, rengė instaliacijas iš ryžių popieriaus.

Būdamas LSSR dailininkų sąjungos Skulptūros sekcijos pirmininku V. Vildžiūnas stengėsi vienyti savo „cecho“ pajėgas, drauge pristatydamas naujausius Jeruzalės skulptorių darbus. 1978 m. Vilniaus miesto vykdomojo komiteto iniciatyva ir V. Vildžiūno rūpesčiu „Medininkų“ restorano kieme suorganizuota dekoratyviosios skulptūros paroda⁴⁶. V. Vildžiūno iniciatyva Dailės parodų rūmuose (dabar – Šiuolaikinio meno centras) 1979 m. surengta „Pirmoji medalių ir skulptūrinės plastikos paroda“⁴⁷, 1983 m. – respublikinė skulptūros paroda.

1984–1985 m. V. Vildžiūno pastangų dėka LSSR valstybinio dailės muziejaus Tarybinio meno galerijoje (dabar – Vytauto Kasiulio dailės muziejus) buvo surengta Jeruzalės sodo skulptorių „šešiuokės“ mažųjų formų plastikos ir piešinių paroda. Joje pristatytas platus skulptoriaus ir jo jaunųjų kolegų plastinių sprendimų spektras. Katalogas, „kas reta, pasirodė atidarymo dieną. Įprastai tai nutikdavo tik parodai pasibaigus. Jų nespėdavo sudaryti, nes parodos rengėjai iki

Skulptoriai prie Dekoratyviosios skulptūros parodos ekspozicijos „Medininkų“ restorano kieme. Iš kairės – Albertas Belevičius, Lionginas Virbickas, Aloyzas Smilingis, Algimantas Nasvytis, Tadas Baginskas, Vytautas Nasvytis, Mindaugas Navakas, Šarūnas Šimulynas, Vladas Vildžiūnas. 1978 m.

Fot. V. Vildžiūnas

Katalogo „Pirmoji respublikinė medalių ir mažosios plastikos paroda. 1979“ I ir IV viršelis.

Fot. V. Vildžiūnas, maketo dail. P. Repšys

Parodos „Jaroševaitė, Kuzma, Mazūras, Navakas, Urbanavičius, Vildžiūnas. Mažoji plastika, piešiniai“ ekspozicija LSSR valstybinio dailės muziejaus Tarybinio meno galerijoje, 1984 m.

Fot. V. Vildžiūnas

Parodos „Jaroševaitė, Kuzma, Mazūras, Navakas, Urbanavičius, Vildžiūnas. Mažoji plastika, piešiniai“ plakatas.

Maketo dail. V. Vildžiūnas. 1984 m.

paskutinio momento nežinodavo, ką cenzoriai leis eksponuoti, o kuriuos darbus teks uždaryti saugyklose.⁴⁸ Neeiliniu įvykiu Lietuvos meniniame gyvenime tapusi paroda 1985 m. buvo eksponuojama Šiauliuose, Rygoje, Taline, sulaukė teigiamų kolegų ir meno kritikų atsiliepimų. „Šią vasarą Vilniuje turėjome progą pamatyti įdomių dailės parodų. Viena jų – ekspozicija, kurioje šeši skulptoriai demonstravo mažosios plastikos darbus ir piešinius. Pasirodė penki jaunesniosios kartos atstovai – Ksenija Jaroševaitė, Stanislovas Kuzma, Petras Mazūras, Mindaugas Navakas, Vladas Urbanavičius ir vienas vidurinėsios – Vladas Vildžiūnas. Pastarojo dalyvavimas nėra atsitiktinis: gerai žinoma, kokios įvairiapusės paramos (profesinės, moralinės, materialinės) iš jo nuolat sulaukia jaunieji lietuvių skulptoriai, kokie glaudūs kūrybiniai ryšiai sieja jį su jau-

nimu. Paroda padarė labai gerą įspūdį. Tiek kūrinių kokybe (ištis reta pas mus parodų, kur, kaip šioje, bemaž nebūtų balasto), tiek eksponavimu (pamatėme, ką duoda skulptūroms tinkami pjedestalai, reikiamas aukštis, apšvietimas ir pan.), tiek kūrybos proceso, kūrybinio mąstymo atskleidimu (salėje regėjome pieštus eskizus ir mažuosius kai kurių kūrinių variantus, o parkuose, aikštėse, eksterjeruose jau buvome matę didžiuosius).⁴⁹ Dėmesio sutelkimu į kūrybinius ieškojimus, eskizinių skulptorių piešinių eksponavimu drauge su mažųjų formų plastika ši paroda laužė reprezentacinį skulptūrų eksponavimo teminėse ir jubilielinėse parodose kanoną.

XX a. 9 deš. parodiniame gyvenime ypač ryškiai dalyvavo M. Navakas. Svarbiu įvykiu, liudijančiu spartėjančias meninio mąstymo permainas, tapo 1986 m. LSSR architektų sąjungoje M. Navako surengta „utopinių“ cinkografijų-fotomontažų paroda. 12-oje atspaudų „jo skulptūros derinamos su didžiausiais pastatais, šokiruojant žiūrovą formų sugretinimo paradoksalumu, mastelio žaismu. Atsidūrę greta gerai žinomų pastatų (Operos ir baletų teatro, „Lietuvos“ viešbučio) ar anoniminės tipinės architektūros kaimynystėje Navako darbai skatina permąstyti gerai žinomas skulptūros mastelio funkcijas: erdvę organizuojantis idėjinis orientyras (paminklas), standartinę architektūrą

Mindaugo Navako skulptūrų „Tūriai ir išklotinės“, Alvydo Lukio ir Gintauto Trimako fotografijų paroda Alumnato kieme Vilniuje, 1987 m.

Fot. V. Vildžiūnas

gaivinantis papuošalas (dekoratyvioji skulptūra). [...] po kelių dienų [parodą – aut. past.] buvo paprašyta nukabinti, kad ir kaip būtų, „Vilniaus sąsiuvinys“ paženklino conceptualiosios skulptūros Lietuvoje pradžia⁵⁰. Į LDM kolekciją šie darbai pateko tik 2003 metais.

Pirmu prie vietos specifikos pritaikytų skulptūrinių objektų (*Site Specific Art Object*) projektu tapo 1987 m. Vilniaus Alumnato kiemelyje M. Navako su fotografais Alvydu Lukiu ir Gintautu Trimaku surengta bendra paroda. Istorinės architektūros fone greta skirtingai daiktišką aplinką fiksuojančių fotografijų M. Navakas eksponavo betoninius „Tūrius ir išklotines“ – kontekstualaus dialogo su viešąja miesto erdve „siekiančius“ skulptūrinius objektus.

Tuo pat metu lietuvių paminklinės skulptūros istoriją papildė ir kitas įvykis, žymintis XX a. 9 dešimtmečio pabaigoje LSSR vis labiau gilėjusią prarają tarp oficialių ir personalinių meninių praktikų. Priešais LSSR revoliucijos muziejų (dabar – Nacionalinė dailės galerija) buvo iškilmingai atidengtas monumentas „Tarybinės liaudies žygdarbiams įamžinti“. Tiksliau, tai buvo skulptoriaus V. Vildžiūno mokytojo, tarpukario neoklasicisto Juozo Mikėno kompozicijos „Pirmosios kregždės“ (1964) kartotė, atlikta skulptorių Konstantino Bogdano ir Dovydo Zundelovičiaus. Tai kosmoso užkariavimui skirtas alegorinis kūrinys, 1967 m. pasaulinėje Monrealio parodoje puošęs Sovietų Sąjungos paviljoną, reprezentavęs sovietinę monumentaliosios propagandos skulptūrą.

Dar po metų, 1988 m. spalio 22 d., įvyko Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamasis suvažiavimas, nuvedęs į Lietuvos nepriklausomybę, o kartu ir kūrybinės laisvės bei meno autonomijos siekusį Jeruzalės sodo skulptorių lūkesčių išsipildymą.

* Nuo 1990 m. Lietuvos dailės muziejus

Vilniaus Jeruzalės sodo skulptorių meno autonomijos siekių liudijimai LSSR valstybinio dailės muziejaus* rinkinyje (1959–1990)

LDM šiuolaikinės lietuvių skulptūros rinkinį sudaro darbai, įgyti iš respublikinių, teminių, personalinių parodų⁵¹, vykusių muziejaus padalinuose (Dailės parodų rūmuose (nuo 1993 m. – Šiuolaikinio meno centras), Tarybinio meno galerijoje (dabar – Vytauto Kasiulio dailės muziejus) ir kitose LSSR parodinėse erdvėse (LSSR meno darbuotojų rūmuose (dabar – LR Prezidentūra), Kauno M. K. Čiurlionio muziejaus parodų rūmuose, Klaipėdos parodų rūmuose), bei iš Rygoje nuo 1972 m. rengiamų Pabaltijo šalių skulptūrų kvadrienalių.

Į muziejaus rinkinius patenkančių darbų atranką ir pirkimą vykdė kelios žinybinės komisijos, kuriose dalyvavo ir LSSR dailininkų sąjungos sekcijų pirmininkai. Svarbiausios buvo LSSR kultūros ministerijos, SSRS dailės fondo Lietuvos skyriaus⁵² ir Respublikinės dailės ekspertų komisijos. Komisijų nutarimu įgyti darbai buvo paskirstomi po LSSR valstybinio dailės muziejaus Vilniuje, M. K. Čiurlionio muziejaus Kaune ir SSRS dailės fondo LSSR skyriaus rinkinius (žr. priedus Nr. 1.1, 1.2, 1.3).

LSSR valstybinio dailės muziejaus rinkinyje pristatytos visos klasikinės skulptūros rūšys: apvalioji (1 048), reljefai, bereljefai, horeljefai, dekoratyviniai reljefiniai pano (207), medaliai ir medalionai (235), plaketės (41). Tematiniu požiūriu vyrauja oficialieji žanrai – portretai ir figūrinės kompozicijos. Tik nedidelę rinkinio dalį sudaro asociatyvi mažoji plastika ir dekoratyvinė skulptūra, kurios aukso fondas – Jeruzalės sodo skulptorių darbai, atlikti naudojant patvarias medžiagas (medį, marmurą, granitą, autorinę bronzos liejybą ir kt., žr. il. priede Nr. 1.1).

Pirmas V. Vildžiūno darbas „Bobutė“ (1959) į muziejaus rinkinius pateko iš 1959 m. Respublikinės portreto parodos. Svarbu paminėti, kad tuo laikotarpiu (1956–1960) skulptorius buvo pašalintas iš LSSR valstybinio dailės instituto už dalyvavimą 1956 m. Vilniaus studentų surengtose Vėlinių eitynėse į Rasų kapines, išreiškusiose protestą prieš rusų kariuomenės veiksmus Vengrijoje. 1960 m. respublikinėje parodoje, skirtoje LSSR 20-mečiui, eksponuotas V. Vildžiūno kurtas Vladimiro Iljičiaus Lenino portretas (1960) ir triptikas „Pavasaris“ („Priespaudos metai“, „Karo metai“, „Taikos metai“, 1959–1960) pateko į Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejaus rinkinius (žr. priedus Nr. 1.1 ir 1.2). Iš 1962 m. Respublikinės portretų parodos V. Vildžiūno „Konstruktorius“ ir P. Rimšos portretai į muziejaus rinkinius pateko po kelerių metų (žr. priedą Nr. 1.1). O pirmą kartą 1964 m. LSSR valstybinėje bibliotekoje vykusioje 1863 m. sukilimui skirtoje parodoje eksponuota V. Vildžiūno

skulptūra „Surištas sukilėlis“ (1963) buvo įgyta iš 1966 m. Respublikinės jaunųjų dailininkų parodos. Už ją sumokėta 1 200 rublių – tiek pat, kiek už Lenino premijos laureato skulptoriaus Gedimino Jakubonio granitinį pulkininko Stasio Gaidamavičiaus portretą (1965). Įdomu pastebėti, kad tuo metu LSSR mokslų akademijos institutų sistemoje dirbusio jaunesniojo mokslo darbuotojo mėnesio atlyginimas (atskaičiavus mokesčius) svyravo tarp 80 ir 90 rublių, atitinkamai per metus siekė 960–1 090 rublių.⁵³

Po V. Vildžiūno iniciatyva surengtų parodų muziejaus rinkinius papildė Jeruzalės sodo skulptorių mažosios plastikos ir dekoratyviosios skulptūros darbai: iš 1979 m. pirmosios medalių ir skulptūrinės plastikos parodos į muziejų pateko V. Vildžiūno „Sparnuota figūra. II“ (1977, išlieta kelionės į JAV metu), „Barbora“ (1979), vėliau – „Lietuviška baladė“ (1977–1981), „Kartos“ (1979), G. Karaliaus „Figūra (Flora)“ (1972), „Dana“ (1979) ir S. Kuzmos „Pasilenkusi moteris“ (1979); iš 1983 m. respublikinės skulptūros parodos – V. Vildžiūno „Mikalojus Konstantinas Čiurlionis“ (1983). O iš garsiosios 1984–1985 m. *šešetuko* parodos Vilniuje, Šiauliuose, Rygoje ir Taline – V. Vildžiūno „Mūza“ (1983), „Laurynas Stuoka Gucevičius“ (1983)⁵⁴, K. Jaroševaitės „Dovana draugui“ (1980), „Šuo“ (1981), „Dvi puokštės“ (1982), „Sparnuotas“ (1983), S. Kuzmos „Legenda“ (1984), P. Mazūro „Moteris“ (1982), V. Urbanavičiaus „Lapas“ (1978).⁵⁵

Novatoriškiausi Jeruzalės sodo skulptorių darbai buvo įsigyti iš kasmet nuo 1959 m. skirtinguose Lietuvos miestuose vykusių respublikinių jaunųjų dailininkų parodų bei Vilniuje nuo 1979 m. rengiamų Pabaltijo jaunųjų dailininkų vaizduojamosios dailės parodų „Jaunystė“ ir Rygoje nuo 1972 m. vykusių Pabaltijo skulptūrų kvadrienalių.

Po 1974 m. Respublikinės jaunųjų dailininkų parodos muziejaus kolekciją papildė S. Kuzmos „Vasara“ (1974)⁵⁶, po 1975 m. parodos – P. Mazūro „Fragmentas“ (1975), po 1981 m. parodos – P. Mazūro „Amžinybės akimirka“ (1981), po 1984 m. parodos – K. Jaroševaitės „Dovana draugui II“ (1983) ir V. Urbanavičiaus „Lapas“ (1983).

Iš 1979 m. Pirmojoje Pabaltijo jaunųjų dailininkų vaizduojamojoje parodoje „Jaunystė-79“ eksponuotų kūrinių į muziejų pateko P. Mazūro „Nikė“ (1978) ir M. Navako „Plaukikai“ (1979)⁵⁷, iš 1982 m. Antrosios Pabaltijo jaunųjų dailininkų vaizduojamosios parodos „Jaunystė-82“ – K. Jaroševaitės „Įkyrios mintys“ (1982) ir V. Urbanavičiaus „Lapai“ (1981), iš Trečiosios Pabaltijo jaunųjų dailininkų vaizduojamosios parodos „Jaunystė-85“ – V. Urbanavičiaus „Keturi kauburiai“ (1985), iš 1984 m. Pabaltijo jaunųjų dailininkų vaizduojamosios parodos – V. Urbanavičiaus „Gamtos motyvas“ (1984).

Įdomus faktas, kaip anuomet skyrėsi figūrinių ir nefigūrinių skulptūrų įsigijimo kainos. Pavyzdžiui, už M. Navako „Plaukikus“ (1979) buvo sumokėta 2 000 rublių, o už V. Urbanavičiaus „Lapą“ (1978) – tik 500 rublių!

Iš 1972 m. pirmosios Rygos skulptūros kvadrienalės į muziejų pateko G. Karaliaus „Figūra“ (1972), iš 1976 m. – P. Mazūro „Moters torsas“ (1975), iš 1980 m. – M. Navako „Vaikai“ (1980)⁵⁸, iš 1988 m. – M. Navako dekoratyvioji skulptūra „Tiltelis“ (1988)⁵⁹.

Dera paminėti į muziejaus rinkinius patekusius užsakomuosius Jeruzalės sodo skulptorių darbus – mažo tiražo atminimo medalius. Tai asociatyvūs plastiniai simboliai, skirti Vilniuje vykusių parodų laureatams (G. Karaliaus „Antroji Vilniaus tapybos trienalė“ (1972) ir „Penktoji Vilniaus tapybos trienalė“ (1981), S. Kuzmos „Trečioji Vilniaus tapybos trienalė“ (1975) ir „Ketvirtoji Vilniaus tapybos trienalė“ (1978), P. Mazūro „Tapybos pleneras Vilniuje“ (1984), M. Navako „Vilniaus knygos meno trienalė“ (1981).

XX a. 7–9 deš. Jeruzalės sodo skulptorių meno autonomijos siekių pripažinimą patvirtina į muziejaus rinkinius patekusių darbų pristatymas sąjunginėse parodose. Didžiausia iš jų – SSRS ir LSSR kultūros ministerijų bei SSRS ir LSSR dailininkų sąjungų organizuota 1987 m. LSSR vaizduojamosios dailės paroda, skirta Didžiosios spalio revoliucijos 70-mečiui. Ji vyko Centrinuose dailininkų namuose, Maskvoje, didžiausioje to meto SSRS sostinės ekspozicinėje erdvėje. Parodoje greta socialistinio realizmo klasikų eksponuoti ir Jeruzalės sodo skulptorių darbai: mažoji plastika ir dekoratyvioji skulptūra (K. Jaroševaitės „Šuo“ (1981), „Dovana draugui“ (1983) ir „Moteris“ (1983 iš Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejaus), G. Karaliaus „Dana“ (1979), „Raitelis“ (1986), S. Kuzmos „Vizija“ (1977), P. Mazūro „Moteris“ (1982), „Saulės laikrodis“ (1984), „Palikuonys“ (1984 iš Kauno M. K. Čiurlionio dailės muziejaus), M. Navako „Simetriškas keturkojis“ (1981), V. Urbanavičiaus „Lapai“ (1981), „Keturi kauburiai“ (1984), V. Vildžiūno „Sparnuota figūra“ (1977), „Barbora“ (1979) bei medaliai (G. Karaliaus „Antroji Vilniaus tapybos trienalė“ (1972), S. Kuzmos „Trečioji Vilniaus tapybos trienalė“ (1975), P. Mazūro „Tapybos pleneras Vilniuje“ (1984), M. Navako „Vilniaus knygos meno trienalė“ (1981).

Atskirai parodoje eksponuotos Jeruzalės sodo skulptorių darbų viešosiose erdvėse nuotraukos (G. Karaliaus „Skrydis“ (1975–1977) Druskininkuose, „Polėkis“ (1983–1985) iš SSKP XXV suvažiavimo Juknaičių tarybinio ūkio gyvenvietėje (Šilutė); S. Kuzmos „Mūzos“

ir „Versmė“ (1977–1981), puošiančios Nacionalinio dramos teatro fasadą ir interjerą, „Sutartinė“ iš „Lietuvos“ viešbučio Vilniuje ir „Šaulys“ (1985–1986) Šiauliuose; M. Navako „Vaikai“ (1980) Birštone; V. Vildžiūno „Deivė paukštė“ (1977) Kalifornijos universiteto Franklin D. Murphy skulptūrų sode (Los Andželas, JAV), paminklas Laurynui Stuokai Gucevičiui Vilniuje (1984–1985), kompozicija „Sparnuota figūra“ Panevėžio kapinėse (1985); Martyno Mažvydo skulptūrų parke Klaipėdoje stovintys darbai K. Jaroševaitės „Įkyrios mintys“ (1982), „Dvi puokštės“ (1983), M. Navako „Plokščias keturkojis“ (1978), „Skydas“ (1980), V. Urbanavičiaus „Sparnai“ (1982), „Kompozicija“ (1983).

Gorbačiovo „perestroikos“ laikotarpiu į muziejaus rinkinius pateko jauniausių Jeruzalės sodo skulptorių, dar studijavusių LSSR valstybiniame dailės institute, darbai, rodyti pirmosiose 1988 m. kuratorinėse parodose. Iš parodos „Žmogaus ženklai. Skulptūra, piešiniai, fotografija“ (Klaipėdos parodų rūmai, kuratorės Rasa Andriušytė, Elona Lubytė), įgytas A. Lankelio „Judėjimas. I.“ (1986), iš parodos „Tradicija ir ateitis“ (1988, Dailės parodų rūmai, Vilnius, kuratorė Raminta Jurėnaitė) – A. Railos „Vienas kubas“ (1988).

Aptarus Jeruzalės sodo skulptorių darbų patekimo į LSSR valstybinio dailės muziejaus rinkinį aplinkybes stebimas oficialus meno autonomijos kūrybinių siekių pripažinimas (legitimacija). Tačiau šie darbai, suteikę stiprų impulsą naujojo nepriklausomo meno raidai, sudaro rinkinio mažumą – 61 iš 1 543 skulptūrų, įgytų 1940–1990 metais.

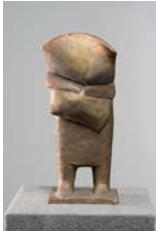
Priedas nr. 1

1.1. Vilniaus Jeruzalės sodo skulptorių darbai LSSR valstybiniame dailės muziejaus (dabar – Lietuvos dailės muziejus) rinkinyje iki 1990 m.

KSENIJA JAROŠEVAITĖ

Eil. nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo
1.	DOVANA DRAUGUI. 1980 Aliuminis, autorinė liejyba, granitas, 21x9x11, S-1856	1985	SSSR DF LS

2.	ŠUO. 1981 Bronza, autorinė liejyba, granitas, 19,8x36x30, S-1778	1985	SSSR DF LS
3.	DVI PUOKŠTĖS. 1982 bronzos, autorinė liejyba, 41x23x40, S-1584	1984	LSSR KM
4.	ĮKYRIOS MINTYS. 1982 bronzos, autorinė liejyba, 38x18x20,5, S-1528	1982	LSSR KM
5.	DOVANA DRAUGUI. 1983 bronzos, autorinė liejyba, 26x14x17,5, S-1737	1985	SSSR DF LS
6.	SPARNUOTAS. 1983 bronzos, autorinė liejyba, 56,5x18,3x16, S-1773	1985	SSSR DF LS

7.	NORIU MIEGO. 1987 bronzos, autorinė liejyba, 36x15x12, S-2257	1990	LSSR KM

GEDIMINAS KARALIUS

Eil. nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo
1.	ANTROJI VILNIAUS TAPYBOS TRIENALĖ. 1972 Bronza, 12x10,8x2,5, S-959	1974	SSSR DF LS
2.	FIGŪRA. 1972 pjaustyta ir konstruota bronzos skarda, 13x40x45, S-917	1972	LSSR KM
3.	STATYBININKAI. 1972-1982. Tonuotas silikalцитas, 46x38x52, Z-19	1982	LSSR KM
4.	FIGŪRA (FLORA). 1977 Raudonmedis, 30,5x11x15, S-1359	1979	LSSR KM

5.	ŠAUKŠTAS. 1977 Dažytas medis, 58,5x18x10, S-2025	1988	LSSR KM
6.	DANA. 1979 Dažytas medis, 43x34,5x21,5, S-1363	1979	LSSR KM
7.	PENKTOJI VILNIAUS TAPYBOS TRIENALĖ. 1981 Bronza, 14,5x10x4, S-1666	1985	SSSR DF LS
8.	RAITELIS. 1986 Raudonmedis, 56x17x36, S-1849	1987	LSSR KM
9.	VLADIMIRAS DUBENECKIS. 1988 Metalas, medalis, aversas, reversas, Ø 8,5, S-2048, 1/2	1989	LSSR KM

STANISLOVAS KUZMA (1947–2012)

Eil. nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo
1.	LIAUDIES POETO ANTANO SLAPČINSKO PORTRETAS. 1973 Medis, 70x35x32, S-1072	1974	LSSR KM
2.	VASARA. 1974 Medis, 165x64x77, S-1278	1975	LSSR KM
3.	TREČIOJI VILNIAUS TAPYBOS TRIENALĖ. 1975 Bronza, medis, vienpusis medalis, ovalas, 8x8,5, S-1429	1978	SSSR DF LS
4.	ŠEIMA. 1976 Medis, 46x44x26, S-1408	1978	SSSR DF LS

5.	VIZIJA. 1977 Tonuotas medis, 54x18x22, S-1407	1980	LSSR KM
6.	KETVIRTOJI VILNIAUS TAPYBOS TRIENALĖ. 1978 Bronza, dvipusis medalis, Ø 9,9, a-b, S-1689	1985	SSSR DF LS
7.	PASILENKUSI MOTERIS. 1979 Tonuotas medis, 54x30x37, S-1398	1979	LTSR KM
8.	PROFESORIUS VYTAUTAS SIRVYDIS OPERACINĖJE. 1980 Dažytas medis, 50x28x25, S-1781	1985	SSSR DF LS
9.	LEGENDA. 1984 Raudonmedis, 67,5x23x20, S-1843	1985	SSSR DF LS

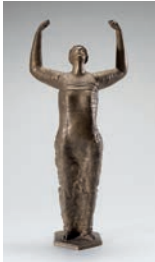

10.		ŠIRDIES DONORAS. 1987 Dažytas medis, 38x95x30, S-1994	1987	LTSR KM

ALGIS LANKELIS

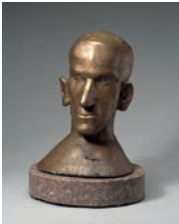
Eil.nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo	
1.		JUDĖJIMAS. I. 1986 Dažytas medis, 37x60x37,5, S-2024	1988	LSSR KM

PETRAS MAZŪRAS

Eil. nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo	
1.		MOTERS TORSAS. 1975 Marmuras, 200x74x45, S-1261	1977	RDEK
2.		FRAGMENTAS. 1975 Skalūnas, 28x40x70, S-1400	1976	LSSR KM
3.		NIKĖ. 1978 Granitas, marmuras, me- talas, 160x48x54, S-1380	1979	LSSR KM

4.	AMŽINYBĖS AKIMIRKA. 1981 Bronza, autorinė liejyba, 78x35x21, Z-4	1981	LSSR KM
5.	MOTERIS. 1982 Bronza, autorinė liejyba, 48,5x16x15, S-1835	1985	SSSR DF LS
6.	SAULĖS LAIKRODIS. 1984 Bronza, autorinė liejyba, labradoritas, 80x50x49, S-1784	1984	LSSR KM
7.	TAPYBOS PLENERAS VILNIUJE. 1984 Bronza, pakabinamas šešiakampis medalis, 5,8x5,1, S-1632	1984	RDEK

MINDAUGAS NAVAKAS

Eil. Nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo
1.	KALBININKO JUOZO BALČIKONIO PORTRETAS 1979 Bronza, autorinė liejyba, 35x24x22, S-1385	1979	LSSR KM

2.	PLAUKIKAI. 1979 Bronza, autorinė liejyba, granitas, 39x106x54, S-1394	1979	LSSR KM
3.	VILNIAUS KNYGOS MENO TRIENALĖ. 1981 Bronza, autorinis štampo graviravimas, dvipusis medalis, 4,7x3 a-b, S-1605	1981	SSSR DF LS
4.	SIMETRIŠKAS KETURKOJIS. 1981 Bronza, autorinė liejyba, 19,5x30x24, S-1585	1984	LSSR KM
5.	ESKIZAS. Vilniaus įkūrimo paminklo konkurso (1988) premi- juotas projektas. 1986 Bronza, autorinė liejyba, 29,3x29,3x19,5, S-2329	1990	LSSR KM
6.	TILTELIS. 1988 Granitas, 91x219x155, S-2139	1988	LSSR KM

ARTŪRAS RAILA

Eil. Nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo
1.	Artūras Raila. Vienas kubas. 1988 Dažytas medis, 79,5x79,5x79,5, S-2039	1989	LSSR KM

VLADAS URBANAVIČIUS

Eil. Nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo
1. 	LAPAS. 1978 Tonuotas medis, aliuminis, 56x46x47, S-1573	1984	LSSR KM
2. 	LAPAS. 1983 Tonuotas medis, varis, 36x29x26, S-1586	1984	LSSR KM
3. 	KETURI KAUBURIAI. 1984 Poliruotas granitas, 32x70x70, S-1703	1985	LSSR KM
4. 	LAPAI. 1981 Tonuotas medis, aliuminis, 82x86x93, S-2338	1982	LSSR KM
5. 	GAMTOS MOTYVAS. 1984 Tonuotas medis, aliuminis, 66,5x103x67, S-2281	1987	LSSR KM

VLADAS VILDŽIŪNAS (1932–2013)

Eil. nr.	Darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo
1. 	BOBUTĖ. 1959 Medis, 44x36x24 LDM nuo 1959, S-407	1959	LSSR KM
2. 	SALOMĖJOS NERIES PORTRETAS. 1961 Medis, 37x54x27, S-2759	1962	LSSR KM
3. 	KONSTRUKTORIAUS PORTRETAS. 1962 Medis, 66x36x48, S-408	1963	LSSR KM
4. 	SKULPTORIAUS PETRO RIMŠOS PORTRETAS. 1962 Medis, 115x72x61, S-942	1969	SSSR DF LS
5. 	SURIŠTAS SUKILĖLIS. 1963 Medis, 136x47x34, S-309	1966	LSSR KM

6.	POETO JULIAUS JANONIO PORTRETAS. 1965 Medis, 100x61x52, S-409	1965	LSSR KM
7.	SENIO GALVA. 1965 Medis, 66x28x28, S-935	1965	LSSR KM
8.	SPARNUOTA FIGŪRA. II. 1977 Bronza, autorinė lie- jyba, granitas, 41x21x16, S-1360	1979	RDEK
9.	LIETUVIŠKA BALADĖ. I-III. 1977-1981 Bronza, autorinė liejyba, medis, 32,5x13,8x13, 32,5x14x14, 32x14x13,8, Z-79	1983	LSSR KM
10.	BARBORA. 1979 Bronza, autorinė liejyba, granitas, 36,5x14x12, S-1362	1979	LSSR KM

11.	KARTOS. 1979 Bronza, autorinė liejyba, medis, 37,5x19x12,8, S-2038	1983	LSSR KM
12.	MIKALOJUS KONSTANTINAS ČIURLIONIS. Paminklo Druskininkuose replika. 1983 Bronza, medis, 38,5x21x15, Z-53	1982	LSSR KM
13.	LAURYNAS STUOKA- GUCEVIČIUS. Paminklo Vilniuje re- plika. 1983 Bronza, granitas, 42x20x18, S-2006	1985	SSSR DF LS
14.	MŪZA. 1983 Bronza, autorinė liejyba, granitas, 42x17x17, S-2007	1985	SSSR DF LS
15.	JUSTO PALECKIO PORTRETAS. XX a. 9 deš. (bronzos lie- jimo modelis) Gipsas, 90x130x45, Z-208	1985	LSSR KM

1.2. Vilniaus Jeruzalės sodo skulptorių darbai M. K. Čiurlionio dailės muziejaus skulptūros rinkinyje iki 1990 m.

Eil. nr.	Autorius, darbo pavadinimas	Muziejuje nuo m.	Darbą įgijo
1.	Ksenija Jaroševaitė. Moteris. 1980, bronzos, autorinė liejyba, 50x20x12, Ms-605	1980	LSSR KM
2.	Ksenija Jaroševaitė. Rytas. 1980, aliuminis, autorinė liejyba, marmuras, 28,5x11x6,5, Ms-579	1980	LSSR KM
3.	Ksenija Jaroševaitė. Moteris su kate. 1981, poliruotas granitas, 97x32x32, Ms-865	1985	SSSR DF LS
4.	Ksenija Jaroševaitė. Sparnuotis. 1984, bronzos, autorinė liejyba, granitas, 77x20x18, Ms-938	1989	FMRDPK
5.	Gediminas Karalius. Figūra. 1976, bronzos, 25x14,5x9,6, Ms-539	1977	LSSR KM
6.	Gediminas Karalius. Pantomima. 1980, medis, polichromija, 42x45,5x16, Ms-650	1981	LSSR KM
7.	Petras Mazūras. Prie šaltinio. 1976, keramika, smiltainis, 50x32x52, Ms-540	1977	LSSR KM
8.	Petras Mazūras. Palikuonys. 1984, bronzos, autorinė liejyba, 140x180x68, Ms-837	1985	RDEK
9.	Vladas Urbanavičius. Skulptūra Nr. 11. 1988, bronzos, autorinė liejyba, h-15,8, 22x27x30, Ms-939	1989	FMRDPK
10.	Vladas Vildžiūnas. Lenino portretas. 1960, medis (ąžuolas), 52x30x32, Ms-335	1961	LSSR KM
11.	Vladas Vildžiūnas. Motina su vaiku. Priespaudos metai. I dalis iš triptiko „Pavasaris“. 1959–1960, medis, 121x32x31, Ms-361	1965	LSSR KM
12.	Vladas Vildžiūnas. Motinystė. Karo metai. II dalis iš triptiko „Pavasaris“. 1959–1960, medis, 123x33x35, Ms-362	1965	LSSR KM
13.	Vladas Vildžiūnas. Taikos metai. III dalis iš triptiko „Pavasaris“. 1959–1960, medis, 170x38x35, Ms-363	1965	LSSR KM

1.3. Vilniaus Jeruzalės sodo skulptorių darbai SSRS Dailės fondo LSSR skyriaus rinkinyje iki 1990 m.

Eil. nr.	Autorius, darbo pavadinimas	Rinkinyje nuo m.
1.	Ksenija Jaroševaitė. Gimnastikuojanti. 1984, bronzos, autorinė liejyba, h-56, SK-321	1984
2.	Gediminas Karalius. Sėdinti moteris. 1973, raudonmedis, h-54	1973
3.	Gediminas Karalius. Vincas Kudirka. 1987, vario galvanoplastika, O-12, SK-421	1987

4.	Gediminas Karalius. Vincas Kudirka. 1988, vario galvanoplastika, O-12,2, SK-472	1988
5.	Vladas Urbanavičius. Skulptūra Nr. 3. 1988, bronzos, autorinė liejyba, h-14, SK-476	1988
6.	Vladas Urbanavičius. Skulptūra Nr. 5. 1988, bronzos, autorinė liejyba, h-14, SK-477	1988
7.	Vladas Urbanavičius. Skulptūra Nr. 8. 1988, bronzos, autorinė liejyba, h-14, SK-478	1988

Priedas nr. 2

2.1. Vilniaus Jeruzalės sodo skulptorių darbai LSSR viešosiose erdvėse iki 1990 m. (į sąrašą neįtraukti antkapiai, pastatyti LSSR kapinėse)

Eil. Nr.	Autorius, darbo pavadinimas, vieta, architektas	Sukūrimo metai
1.	Vladas Vildžiūnas. Moteris , smiltainis, priešais Antakalnio ligoninę Vilniuje, arch. Zigmantas Liandzbergis, Eduardas Chlomauskas	1966
2.	Vladas Vildžiūnas. Trys karaliai , virinta vario skarda, priešais naująją M. K. Čiurlionio meno kūrinių galeriją Kaune, arch. Feliksas Vitas	1968
3.	Vladas Vildžiūnas. Dekoratyvinė siena , gareljefas interjere, plytos, tinkas, vaikų sanatorija „Pušėlė“ Valkininkuose, arch. Zigmantas Liandzbergis, Eduardas Chlomauskas	1970
4.	Vladas Vildžiūnas. Ecce Homo , marmuras, Villány, Vengrijos LR	1972
5.	Vladas Vildžiūnas. Barbora , bronzos, Vokiečių g., Vilnius, arch. Gediminas Baravykas	1972–1982
6.	Stanislovas Kuzma. Vartų sargybinis , medis, 1991 m. pakeistas vario skardos kopija, Trakų g., Vilnius	1973
7.	Vladas Vildžiūnas. Lietuviška baladė , smiltainis, Gedimino kalno papėdė, Vilnius, arch. Gediminas Baravykas	1973
8.	Vladas Vildžiūnas. Salomėja Nėris , bronzos, Vilnius, arch. Gediminas Baravykas	1974
9.	Vladas Vildžiūnas. M. K. Čiurlionio paminklas , bronzos, Druskininkai, arch. Rimantas Dičius	1975
10.	Gediminas Karalius. Rytas , virinta vario skarda, Lazdynai, Vilnius, arch. Vytautas Čekanauskas, 1982 m. pagal arch. Henriko Šilgalio projektą keičiamas postamentas	1974–1975
11.	Gediminas Karalius. Skrydis , bronzos, Druskininkai, arch. Raimonda Juchnevičienė	1975–1977
12.–21.	Stanislovas Kuzma. Giliukai , medis ir Žaidimų suolas , medis, abu 1976; Žirgas ir sakalas , dažytas medis, 1979; Liepsna , 1980, dažyta plieno skarda; Eglės virsmas į medį ir Žilvino virsmas į žmogų , 1981, dažytas medis; Eglės vaikai , 1982, dažytas medis, Jaunystė , 1983, dažytas medis; Leitė , 1987, marmuras; Dvi motinos , 1989, bronzos, SSKP XXV suvažiavimo Juknaičių tarybinio ūkio gyvenvietėje (Šilutė), arch. Rūta ir Alfonsas Kiškiai	1976–1989

22.– 23.	Stanislovas Kuzma. Mūzos ir Versmė , Nacionalinio dramos teatro fasadas ir interjeras, virinta vario skarda, paausavimas, bronzos, Vilnius, arch. Vytautas ir Algimantas Nasvyčiai	1977–1981
24.	Vladas Vildžiūnas. Deivė paukštė , bronzos, Kalifornijos universiteto Franklin D. Murphy skulptūrų sodas, Los Andželas, JAV	1977
25.	Vladas Vildžiūnas. Deivė paukštė , bronzos, SSRS vadovo Leonido Brežnevo vasaros rezidencija, poilsiavietė „Baltija“ (dabar – „Auska“) Palangoje, dingęs	1977–1979
26.	Petras Mazūras. Žemė motina , bronzos, autorinė liejyba, Lietuvos žemdirbystės instituto Vėžaičių filialas	1978
27.	Mindaugas Navakas. Fantastinis givūnas , granitas, priešais Turisto viešbutį, Vilnius, arch. Justinas Šeibokas	1978
28.	Petras Mazūras. Blyninės iškaba , bronzos, autorinė liejyba, Pilies g., Vilnius	1979
29.	Petras Mazūras. Paukščių takas , bronzos, autorinė liejyba, Panevėžio 14 vidurinė mokykla, interjeras	1979
30.	Mindaugas Navakas. Dedikacija Kazimierui Būgai ir Memorialinė lenta Kazimierui Būgai (su Petru Repšiu), bronzos, autorinė liejyba, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Kazimiero Būgos auditorija, Vilnius	1979
31.	Vladas Vildžiūnas. Dekoratyvinė plieno vamzdelių kompozicija , LSSR Centro komiteto Svečių namai, Latvių g., Vilnius, arch. Algimantas Alekna	1979
32.	Mindaugas Navakas. Vaikai , bronzos, autorinė liejyba, Jaunimo g. 8, Birštonas	1980
33.	Petras Mazūras. Genijus , bronzos, vienos dalies autorinis liejinys, bazaltas, spalvotas marmuras, Alytaus vaikų dailės mokykla, interjeras, arch. Česlovas Mazūras	1980–1983
34.	Petras Mazūras. Vilkas , bronzos, autorinė liejyba, Varėnos girinkija	1982
35.	Gediminas Karalius. Polėkis , bronzos, SSKP XXV suvažiavimo Juknaičių tarybinio ūkio gyvenvietėje (Šilutė), arch. Petras Grecevičius	1983–1985
36.	Stanislovas Kuzma. Sutartinė , bronzos, „Lietuvos“ viešbutis (dabar – „Radisson Blu Hotel Lietuva“), Vilnius, arch. Vytautas ir Algimantas Nasvyčiai	1984
37.	Vladas Vildžiūnas. Laurynas Stuoka Gucevičius , bronzos, Vilnius, arch. Rimantas Dičius ir Aleksandras Stasys Lukšas	1984–1985
38.	Mindaugas Navakas. Skydas II , granitas, gamyklos „Elfa“ profilaktoriumas, Baltupiai, Vilnius, demontuotas 2001 m.	1985
39.– 41.	Ksenija Jaroševaitė. Gulinti ; betonas; Mindaugas Navakas. Užtvara , betonas; Vladas Urbanavičius. Rantytas , betonas, Aukštieji Paneriai, Vilnius, arch. Vytautas Jakubauskas	1985
42.	Vladas Vildžiūnas. Sparnuota figūra , bronzos, Panevėžio kapinės	1985
43.	Stanislovas Kuzma. Šaulys , bronzos, paausavimas, Saulės laikrodžio aikštė, Šiauliai, arch. Algimantas Černiauskas, Remigijus Jurėla, Algis Vyšniauskas	1985–1986
44.	Petras Mazūras. Žmogus , bronzos, autorinis vaško modelis, Mykolo Žilinsko galerija Kaune, arch. Simas Miliūnas	1986–1987
45.	Petras Mazūras. Kartos , bronzos, autorinė liejyba, Moksleivių rūmai, interjeras, Vilnius, arch. Česlovas Mazūras	1986
46.	Mindaugas Navakas. Fontanas , Moksleivių rūmai, interjeras, Vilnius, arch. Česlovas Mazūras, sunaikintas po 1990 m.	1986

47.	Gediminas Karalius. Erdvinis fontanas , Nepriklausomybės aikštėje, plieno vamzdeliai, grūdintas stiklas, vanduo, Vilnius, arch. Algis Nasvytis, sunaikintas 2013 m.	1987
48.	Vladas Vildžiūnas. Jurgio Matulaičio sarkofagas , bronzos, Kapsuko (dabar – Marijampolė) katedroje, arch. Jonas Zibolis, taip pat LSSR bažnyčių interjeruose pakabintas Lietuvos krikšto 1387–1987 medalis (vario galvanoplastika, O-40, S-2428, į LDM rinkinius pateko 1993 m.)	1987
49.	Algis Lankelis. Vežimas , dažytas medis, SSKP XXV suvažiavimo Juknaičių tarybinio ūkio gyvenvietėje (Šilutė)	1988
50.	Artūras Raila. Ašis , dažytas medis. SSKP XXV suvažiavimo Juknaičių tarybinio ūkio gyvenvietėje (Šilutė)	1988–1989
51.	Vladas Vildžiūnas. Paminklas Lietuvos tremtiniam , 1989, bronzos, Rusija, Vorkuta, arch. Rimantas Dičius	1989–1990

2.2. Vilniaus Jeruzalės sodo skulptorių darbai, sukurti Smiltynės granito skulptūrų simpoziumo metu, Mažvydo skulptūrų parkas ir Smiltynė, Klaipėda

Eil. nr.	Autorius, darbo pavadinimas	Sukūrimo metai
1.	Mindaugas Navakas. Šarvas	1977
2.	Ksenija Jaroševaitė. Gulinti moteris	1978
3.	Mindaugas Navakas. Plokščias keturkojis	1978
4.	Vladas Urbanavičius. Horizontali figūra	1978
5.	Ksenija Jaroševaitė. Daigas	1980
6.	Mindaugas Navakas. Skydas	1980
7.	Vladas Urbanavičius. Fragmentas	1980
8.	Ksenija Jaroševaitė. Augalas	1981
9.	Mindaugas Navakas. Simetriškas	1981
10.	Vladas Urbanavičius. Pirštas	1981
11.	Ksenija Jaroševaitė. Įkyrios mintys	1982
12.	Mindaugas Navakas. Rustika , Smiltynė	1982
13.	Vladas Urbanavičius. Sparnai	1982
14.	Ksenija Jaroševaitė. Dvi puokštės	1983
15.	Vladas Urbanavičius. Kompozicija	1983
16.	Vladas Vildžiūnas. Ece Homo	1983
17.	Stanislovas Kuzma. Žemė	1985
18.	Mindaugas Navakas. Kolona ir sija , Smiltynė	1989
19.	Algis Lankelis. Kompozicija , Smiltynė	1990
20.	Mindaugas Navakas. Iš trijų , Smiltynė	1990

Išnašos

1. P. Piotrowski (2007), p. 18: Kai „oficialaus socialistinio realizmo laikais, skirtingai prasidėjusiais ir pasibaigusiais kiekvienoje Rytų bloko šalyje, nepriklausomai mąstantys menininkai savo svarbiausia nuostata paskelbė meno autonomiją, tokie reikalavimai buvo girdimi visoje Rytų Europoje – nuo VDR iki SSSR, nuo Rumunijos iki Lenkijos. [...] Tai buvo reakcija į oficialų kultūros politizavimą, o tiksliau – prieš meno naudojimą komunistinės propagandos tikslais. Taigi autonomija buvo suvokiama kaip meno laisvės sąlyga, teisė susitelkti į patį save ir į menininko intymias, egzistencines problemas [...]“
2. Vietovės pavadinimas susijęs su XVII a. čia pastatytu barokiniu Verkių Šv. Kryžiaus kelio atradimo bažnyčios ir Kalvarijų – Kryžiaus kelio stočių – ansambliu.
3. Vladas Vildžiūnas 1952–1961 m. studijavo skulptūrą LSSR valstybiniame dailės institute. 1958–1960 m. buvo pašalintas už elgesį, nesuderinamą su tarybinio studento vardu, nes 1956 m. po Vengrijos įvykių dalyvavo patriotinėje Vėlinių eisenoje į Rusų kapines. 1962–1964 m. dirbo Vilniaus skaičiavimo mašinų gamyklos konstravimo biure. 1964–1969 m. dirbo mokytoju M. K. Čiurlionio meno mokykloje. 1961 m. įstojo į LSSR dailininkų sąjungą, 1977–1982 m. buvo šios sąjungos Skulptūros sekcijos pirmininkas, 1988–1993 m. – Vilniaus dailės akademijos skulptūros katedros vedėjas.
4. Marija Ladigaitė – grafikė, vaikų knygų iliustratorė, sovietų nužudyto nepriklausomos Lietuvos generolo Kazio Ladygos (1893–1941) duktė.
5. Sofija Ladigienė – Lietuvos Seimo narė 1926–1927 m., publicistė.
6. Juozas Keliuotis (1902–1983) – žurnalistas, 1945 m. buvo suimtas, ištremtas į Pečioros lagerius. 1947 m. grįžo į Lietuvą, bet 1952 m. vėl suimtas ir ištremtas. Iš Solikamsko lagerių sugrįžo 1956 metais. J. Keliuotį 1965–1985 m. sekė Valstybinis saugumo komitetas, Lietuvos ypatingajame archyve saugomas operatyvinio stebėjimo bylas apie jį sudaro keturi tomai.
7. Irena Veisaitė (g. 1928) – Antrojo pasaulinio karo metais išgelbėta iš Kauno geto, prieglobstį rado Sofijos Ladigienės namuose, susidraugavo su jos dukra Marija Ladigaite.
8. G. Jankevičiūtė (2004), p. 29.
9. Vilniaus miesto darbo žmonių deputatų tarybos vykdomojo komiteto sprendimas Nr. 581 (1970-11-13). Asmeninis Artūro Railos archyvas.
10. V. Vildžiūnas drauge su architektu Č. Mazūru 1968, 1989 m. dalyvavo Kauno IX forto paminklo konkurse.
11. 1976 m. šeima išsikėlė į naujas LSSR dailininkų sąjungos dailės fondo dirbtuves su butais Šilo g. Vilniuje.
12. 1980–1981 m. S. Kuzma išsikėlė į LSSR dailininkų sąjungos dirbtuves su butu M. Margytės g. (dabar – Krivių g.) ir perleido išlietus lauko dirbtuvės pamatus skulptoriui M. Navakui.
13. „Mažąja plastika“ vadinta neaukštesnė nei 80 cm skulptūra. Vėlyvuoliu sovietmečiu šis kriterijus buvo tarsi „skydas“, leidęs atsiriboti nuo didžiosios, monumentalios, politizuotos skulptūros.
14. G. Jankevičiūtė (1997), p. 111.
15. L. Šepetys (2014), p. 10.

16. M. Navakas (1980), p. 7.
17. M. Navakas (1980), p. 7.
18. L. Pociūnienė (2001), p. 34.
19. L. Šepetyš (2005), p. 213.
20. E. Lubytė (1997), p. 39–41.
21. V. Vildžiūnas prašė „padidinti honorarą už S. Neries paminklą nuo dviejų iki trijų tūkstančių rublių, sumokėti honorarą už V. Mykolaičio Putino paminklui sukurtą „Mūzos“ figurą“ (L. Pociūnienė (2001), p. 90).
22. 1976 m. už M. K. Čiurlionio paminklą Druskininkuose V. Vildžiūnas apdovanotas LSSR respublikine premija.
23. G. Jankevičiūtė (2014), p. 344.
24. G. Jankevičiūtė (1992), p. 65.
25. K. Šapoka (2011), p. 108.
26. Su S. Kuzmos rekomendacija Juknaičiuose kūrė ir kiti Jeruzalės sodo skulptoriai. Dekoratyvinę skulptūrą „Polėkis“ 1983–1985 m. pastatė G. Karalius. Kuriant gipsinį modelį Jeruzalės dirbtuvėje jam talkino A. Raila. Pastarasis 1988–1989 m. su kurso draugais A. Lankeliu, V. Umbrasu ir G. Gailiumi Juknaičiuose kūrė medines skulptūras.
27. Mills, Gillespie (1969).
28. 1986–1987 m. skulptūros „Paukščių takas“ 5 m aukščio replika „Žmogus“ papuošė pirmojo Lietuvoje postmodernistinės architektūros pastato – Mykolo Žilinsko galerijos Kaune (architektas Simas Miliūnas) – fasadą. Technologiniu požiūriu tai buvo unikalus 12 dalių modelio „prarasto vaško“ liejinys.
29. Sumanymas senųjų Vilniaus universiteto pastatų erdves atgaivinti šiuolaikiniais lituanistinės tematikos kūrinių XX a. 7 dešimtmetyje kilo tuometiniam Užsienio kalbų mokymo centro darbuotojui Albinui Kentrai. Tai buvo neoficiali universiteto lietuvinimo programa, vykdyta su universiteto rektoriaus Jono Kubiliaus palaikymu. Jis sugebėjo pasiekti, jog vardinius užsakymus menininkams tvirtintų tik universiteto darbuotojų, o ne LSSR dailininkų sąjungos, LKP Centro komiteto, LSSR ministrų tarybos, LSSR kultūros ministerijos atstovų komisijos.
30. E. Lubytės pokalbis su Vilniaus universiteto (VU) dėstytoju, daugelio VU jubilėjaus proga sukurtų meno kūrinių iniciatoriumi A. Kentra, 1996 m. lapkričio 14 d.
31. A. Andriuškevičius (1997), p. 90–91.
32. И. СВЕТЛОВ (1981), p. 207–208.
33. Viešosioms erdvėms skirtas skulptūras V. Vildžiūnas liejo ir Talino dailės kombine „Ars“ (Estijos SSR). Kur jis taip pat vykdė ir LSSR valstybinio dailės muziejaus užsakymą – liejo bronzoje lietuvių skulptorių gipsinių darbų kopijas. 1976–1989 m. buvo atlietos 22 lietuvių tarpukario skulptorių: Vinco Grybo, Rapolo Jakimavičiaus, Juozo Mikėno, Broniaus Punziaus ir Juozo Zikaro, darbų kopijos.
34. G. Jankevičiūtė (1997), p. 23.
35. Interviu su Vaclovu Krutiniu, prieiga internete: www.mlimuziejus.lt/lt/ekspozicijos/skulpturu-parkas/interviu-su-vaclovu-krutiniu/ (2018-03-08). Stipendijos dydis prilygo dviejų mėnesių valstybinės mokslo leidyklos „Mokslas“ vadovo algai, kuri per mėnesį, atskaičiavus mokesčius, siekė 150 rublių.

36. Prieiga internete: www.mlimuziejus.lt/lt/ekspozicijos/skulpturu-parkas/parko-skulpturos/ (2018-03-08).
37. A. Andriuškevičius (1997), p. 241.
38. 1990–1992 m. M. Navakas organizavo grupines parodas „Betono skulptūra: Algis Lankelis, Mindaugas Navakas, Artūras Raila“ (1990) ir „Skulptūra. Akstinas, Lankelis, Navakas, Raila. Menininkų rūmų parke“ (1992) bei betono skulptūrų simpoziumą Vilniaus medicinos įstaigų miestelyje Santariškėse (1991).
39. Iš E. Lubytės pokalbio su M. Navaku, vykusio 2016 m. gruodžio 15 d. Transkripcija saugoma asmeniniame E. Lubytės archyve.
40. G. Jankevičiūtė (2009), p. 101.
41. Iš Pierre'o Szekély'io V. Vildžiūnas gavo iš Lietuvos kilusio žymaus prancūzų skulptoriaus Jacques'o Lipchitzo adresą ir 1972 m. jiedu susirašinėjo (T. Sakalauskas (1976), p. 64–69).
42. Per 2011 m. gegužės mėn. pokalbį su E. Lubyte V. Vildžiūnas teigė, kad 1977 m. išvykti į JAV jam pavyko, nes po sunkios ligos mirus grafikui Stasiui Krasauskui (1929–1977) liko nepanaudota SSRS dailininkų sąjungos skirta kelionės į JAV kvota.
43. Tais pačiais metais, įgyvendinant valstybinį užsakymą, Minske (Baltarusijos SSR) nulieta padidinta „Deivės paukštės“ replika papuošė SSRS vadovo Leonido Brežnevo vasaros rezidenciją, poilsiavietę „Baltija“ (dabar – „Auska“) Palangoje (žr. priedą Nr. 2.1).
44. LSSR meno darbuotojų rūmuose (dabar – LR Prezidentūra) įvyko pirmos personalinės M. Navako (1987), P. Urbanavičiaus (1988) ir K. Jaroševaitės (1990) parodos.
45. K. Zimblytė „Juostas“ pradėjo kurti Palangos kūrybos namuose. Minimalistiniai, metafizinės raiškos menininkės tapybos darbai vėliau, 1987-aisiais, papuošė Vilniaus ritualinių paslaugų rūmų interjerą.
46. V. Vildžiūnas (1978), p. 2.
47. I. Feldmanaitė (1982).
48. G. Jankevičiūtė (2009), p. 49–50.
49. A. Andriuškevičius (1984), p. 187.
50. L. Kreivytė (1997), p. 35.
51. Išimtis – mirusių menininkų palikimas ir LSSR dailininkų sąjungos dailės kombinatuose atlikti mažo tiražo medaliai ir suvenyrai.
52. Šių darbų įsigijimui naudotos LSSR dailininkų sąjungos lėšos buvo sukauptos iš dailės kombinatuose vykdytų respublikinių ir sąjunginių užsakymų. 8–9 dešimtmetį dalis tokiu būdu sukauptų kūrinių buvo perduota į muziejaus rinkinius: 1971 m. – 19, 1974 m. – 36, 1980 m. – 38, 1985 m. – 106; iš viso – 199 skulptūros.
53. *Teodoras Kazimieras Valaitis 1934–1974*, [Parodos katalogas], sud. G. Jankevičiūtė, Vilnius, 2014, p. 142.
54. Tais pačiais metais muziejaus rinkinį papildė V. Vildžiūno „Justino Paleckio portretas“ – gipsinis Vilniaus Antakalnio karių kapinių memorialinio ansamblio, kuriame palaidoti žymus LSSR vadovai ir visuomenės veikėjai, paminklo modelis.
55. Darbai buvo įsigyti 1984 ir 1985 m. (žr. priedą Nr. 1.1).

56. Pirmas į muziejų patekęs S. Kuzmos darbas buvo 1973 m. respublikinėje portreto parodoje eksponuotas „Poeto Antano Slapčinsko portretas“ (1973), apdovanotas LSSR dailininkų sąjungos premija.
57. Tais pačiais metais M. Navakas su dirbtuvėje („kubile“) išlietu „Kalbininiko Juozo Balčiuonio portretu“ (1979) dalyvavo 1979 m. Vilniaus Universiteto 450-ųjų metų paminėjimui skirtoje jubiliejinėje parodoje „Universitetas dailėje“, iš kurios darbas buvo įgytas ir papildė muziejaus rinkinius.
58. Skulptūrą įgijęs LSSR dailės fondas perdavė darbą Birštono miestui, jo parke darbas ir pastatytas.
59. M. Navako mažosios plastikos ir dekoratyviosios skulptūros kolekcija įvertinta 1988 m. Rygos skulptūros kvadrienalės premija.

Literatūra ir šaltiniai

1. Andriuškevičius A., „Šešių skulptorių kūryba“, Pergalė, 1984, Nr. 10, p. 187–189.
2. Andriuškevičius A., *Lietuvių dailė: 1975–1995*, Vilnius, 1997.
3. *Pirmoji respublikinė medalių ir mažosios plastikos paroda. 1979. Katalogas*, sud. I. Feldmanaitė, Vilnius, 1982.
4. Jankevičiūtė G., „Žmogaus įvaizdžio kaita šiuolaikinėje Lietuvos skulptūroje“, *Šiuolaikinės lietuvių dailės horizontai*, Vilnius, 1992, p. 56–71.
5. Jankevičiūtė G., „Įvadas“, *Skulptūra 1975–1990*, Vilnius, 1997.
6. *Ksenija Jaroševaitė: tradicinė skulptūra XXI amžiuje*, sud. G. Jankevičiūtė, Kaunas, 2004.
7. *Skulptoriaus dosjė: Vladas Urbanavičius*, sud. G. Jankevičiūtė, Kaunas, Palanga, Roma, Vilnius, 2009.
8. *Teodoras Kazimieras Valaitis 1934–1974*, [Parodos katalogas], sud. G. Jankevičiūtė, Vilnius, 2014.
9. Kreivyte L., „Plastinės raiškos alternatyvų paieškos“, *Skulptūra 1975–1990*, Vilnius, 1997.
10. *Lietuvių skulptūra (1940–1990) Lietuvos dailės muziejaus rinkiniuose. Katalogas*, sud. E. Lubytė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 1998.
11. *Tylusis modernizmas Lietuvoje 1962–1982*, sud. E. Lubytė, Vilnius, 1997.
12. Lubytė E., „Paminklai“, *Skulptūra 1975–1990*, Vilnius, 1997.
13. Mills J. W., Gillespie M., *Studio Bronze Casting: the Lost Wax Method*, London, 1969.
14. Navakas M., „Medžiagos dialektika“, *Literatūra ir menas*, 1980-09-27.
15. Piotrowski P., „From the Politics of Autonomy to Autonomy of Politics“, *Menas ir politika: Rytų Europos atvejais / Art and Politics: Case Studies from Eastern Europe. Meno istorija ir kritika / Art History & Criticism*, 2007, Nr. 3, p. 18–24.
16. *Vladas Vildžiūnas*, sud. L. Pociūnienė, Vilnius, 2001.
17. Sakalauskas T., „Aštuoni laiškai ir penki post scriptum“, *Kultūros barai*, 1976, Nr. 2, p. 64–69.
18. *Stanislovas Kuzma*, sud. K. Šapoka, Vilnius, 2011.
19. Šepety L., *Neprarastoji karta. Siluetai ir spalvos. Atsiminimai*, Vilnius, 2005.
20. Šepety N., „Apie intelektualų kūrėją, (ne)palankų laiką, išakninančius kontekstus, (ne)peržengiamas ribas“, *Teodoras Valaitis 1934–1974*, [Parodos katalogo priedas], Vilnius, 2014.
21. Vildžiūnas V., „Puošiam Vilniaus senamiestį“, *Literatūra ir menas*, 1978-05-20.

22. Jaroševaitė, Kuzma, Mazūras, Navakas, Urbanavičius, Vildžiūnas. *Mažoji plastika, piešiniai. Katalogas*, sud. V. Vildžiūnas, Vilnius, 1984.
23. Светлов И., „Молодые скульпторы Литвы“, *Советская скульптура '79/80*, Москва, 1981, p. 206–220.

The history of the contemporary sculpture collection of the Lithuanian art museum: the aims of the Vilnius Jeruzalė Garden sculptors' *autonomy of art* and the collection

DR. ELONA LUBYTĖ

The article discusses the activities of the Vilnius Jeruzalė Garden sculptors' activities in 1962–1990 and their late modern and post-modern creative exploration undertaken in a socialist-realist environment.

In 1962 in the Vilnius suburb of Jeruzalė, the artistic couple, sculptor Vladas Vildžiūnas (1932–2013) and graphic artist Marija Ladigaitė (b. 1931) rented part of a house in the Polish villa area that was nationalised in the inter-war period. Their home soon became an informal gathering place for like-minded souls, which eventually became the Jeruzalė Garden sculptors' community. In 1970, as a result of the good-will of Vildžiūnas to young talented artists and his diplomacy, the executive committee of Vilnius city transferred an old Jeruzalė orchard plot to the LSSR Art Foundation and allowed temporary outdoor sculpture workshops to be installed there. The first to build their workshops here in 1972–1974 were the sculptors Gediminas Karalius and Petras Mazūras, with Stasys Kuzma (1947–2012) laying foundations on which a workshop was built by his assistant, Mindaugas Navakas, in 1980. Construction of workshops in the Jeruzalė Garden continued into the last decades of the 20th century, when Ksenija Jaroševaitė and Vladas Urbanavičius built a house with a workshop in 1998.

When discussing the activities of the Jeruzalė Garden sculptors, the focus is placed on two circumstances – the goal of achieving autonomy in techniques and presentation of the works.

Working together and learning from one another at the Jeruzalė Garden, a new type of creator emerged, the sculptor technologist, who, according to Navakas, *brought into realisation their creative idea in granite, marble or metal themselves, from the beginning of the work (the sketch) to the finished piece*, without any assistance from the State Art factories or censorship from commissioners. In 1967–1968, Vildžiūnas welded a decorative composition from copper tin plate called “The Three

Kings”, intended for the new annex to the M.K. Čiurlionis Art Museum in Kaunas. Later on, this technique was successfully applied by Kuzma and Karalius.

In the 1970s, Navakas, Mazūras, Urbanavičius and Vildžiūnas independently learned an original bronze casting technique. This was made possible through the cooperation of Lithuanian sculptor Elena Gaputyté (1921–1991), who lived in England and after her 1969 visit to the Jeruzalė Garden sent Vildžiūnas a textbook about bronze casting. The first to apply this technique, whilst still a student, was Navakas, who later installed a small (up to 20 kg) foundry called the *kubilas* (tub) in his workshop where he and his colleagues could cast smaller compositions. Larger works (up to 150 kg) were cast in Mazūras’ foundry located near the workshop (“under the oak”). Navakas’ workshop was and remains an important space for technical experimentation in the Jeruzalė Garden, where he not only cast in bronze or worked with marble, but also becoming interested in new materials, started forming the abstract “Volumes and Planes” series in concrete (1980–1987).

Separate mention should be made of the activities of the Jeruzalė garden sculptors Vildžiūnas and Navakas in introducing new presentation practices, adding variety to the monotonous, ideologised panorama of Soviet republic and thematic exhibitions.

Having become the president of the LSSR Artists’ Union’s Sculpture Section in 1977, Vildžiūnas (he served in this role until 1982) tried to unite his workshop’s efforts, combining the latest works from the Jeruzalė sculptors in presentations. He initiated the organisation of the First Medals and Sculptural Plastic Art Exhibition in 1979, and the Republic Sculpture Exhibition in 1983. In 1984–1985, an exhibition of smaller plastic art and drawings by the “sextet” from the Jeruzalė Garden sculptors was held at the Soviet Art Gallery of the USSR State Art Museum.

Navakas was especially prominent in exhibiting his works in the 1980s. The author’s utopian architectural zincographic photo-montages called “Vilnius’ Notebook (1981–1986)” held at the LSSR Architects’ Union in 1986 marked the beginning of conceptual sculpture in Lithuania. A joint show by Navakas and photographers Alvydas Lukas and Gintautas Trimakas in 1987 in the Vilnius Alumni courtyard where they exhibited “Volumes and Planes” was the first case of a contextual dialogue with a public city space that aspired for sculptural objects.

When discussing the circumstances how the works of the Jeruzalė Garden sculptors joined the collection of the LSSR State Art Museum,

we notice the acknowledgement (legitimisation) of the creative goals of the *autonomy of art*. However, despite their strong impulse on the new development of post-independence art, these works make up but a fraction (61) of the 1,543 sculptures acquired between 1940 and 1990.